

eesti psühholoogide liidu

nr. 44

aprill 2009

IIRIS LUIGA

- 2 *Laualehe minevik ja tulevik*

SÜNNIAASTAPÄEV

- 5 *Juhan Tork 120*

- 10 *Konstantin Ramul 130*

JUUBILARID

- 8 *Jüri Allik 60*

- 9 *Arno Baltin 50*

ARNO BALTIN

- 10 *Puuilm*

JÜRI ALLIK

- 11 *Eesti psühholoogid Web of Science
ajakirjades 1980-2009*

MARGUS TÕNISSAAR

- 13 *2008. aasta TÜ psühholoogia eriala
vastuvõttust*

TALIS BACHMANN

- 14 *„Paukpadrunitega” aiju tulistades:
lühikäivane transkraniaalsest
magnetstimulatsioonist*

TÕNU LEHTSAAR

- 16 *Südamevalust*

UUDISED

- 20 *SÜNDMUSED*

KAITSTUD KRAADID

- 22 *KES MEIL KÄIVAD*

Frank M. Dattilio

KUS ME KÄIME

- 28 *KUHU MEID OODATAKSE*

Muutes laualehe väljaandmise viisi, võib laualeht jõuda juurde saada. Kas algab Laualehe uus ajajärk internetis?

Võib-olla just tänu Ramulile on Eesti psühholoogia püsinud ja arenenud. Torki tehtut aga alles taasavastatakse.

EPLi õnnitulsed asutajaliikmetest juubilaridele annavad edasi René Mõttus ja Tõnis Arro.

Neil oli kahe peale kaks päris ja kaks puujalga. Neil oli tore koos jalutamas käia. Kui nad ühte sammu astusid, klõbisesid puujalad mõnusalt.

Professoriks kandideerijalt eeldatakse kõrgtasemelist teadustööd vähemalt 15 rahvusvahelisel tasemel eelretsenseeritava teaduspublikatsiooni mahus. Publikatsioonide arvu mõttes rahuldab seda nõuet 15 Eesti psühholoogi.

Vastuvõtukatsed on väga sportlik üritus, sest higi ja pisaraid valatakse palju. Tundub, et komisjon valab rohkem higi ja kandidaadid enam pisaraid.

Trans-kraniaalne magnetstimulatsioon (TMS) võimaldab sellele juurdepääsetavates ajukoore piirkondades esile kutsuda lühiajalisi pöörduvaid ning tervisele kahjutuid häireid vastava piirkonna töös.

Psühholoogina inimestega suheldes hakkab mulle tunduma, et see, mille pärast inimesed südant valutavad, ütleb midagi väga olulist nende kohta.

Jaanus Harro doktorikoolist, Maie Kreegi-puu EuroPsyst, Mariliin Saar EPSÜst.

Liisi Kõöts kirjutab, et miski ei sarnane päriselt siiski sellega, kui olla ise ühe konverentsi korraldamise keerises.

Katrin Kullasepp teemal “Dialoogiline muutumine: psühholoogiastudengite erialase identiteedi kujunemine”.

Maie Kreegi puul on hea meel, et Frank M. Dattilio oli Tallinnas tööas just nii sädelev ja kõikehaarav, nagu temast ette jõudnud legendid ja videod lubasid arvata.

Muljeid jagavad Priit Tinitis, Nele Kuldkepp, Carolina Murd.

Sel aastal toimuvad Eestis ja naaberriikides vähemalt 3 rahvusvahelist psühholoogia-konverentsi.

LAUALEHE MINEVIK JA TULEVIK

Iiris Luiga

EPL asutati 31. mai 1988, seda kuupäeva aluseks võttes toimub seekordne EPLi konverents veel napilt oma 20. sünniaasta sees, kaks kuud enne 21. sünnipäeva. Juubeleid on ikka tähistatud ajalooliste tagasivaadetega. Kuna mina vean Laualehe toimetamist esimest korda, siis seda suurema õhina ja uudishimuga kogusin kokku vanad EPLi Laualehe numbrid, et tutvuda Laualehe kaudu EPLi minevikuga.

Alustaksin Laualehe väljaandmise ajaloo kirjeldamisest. Laualehe esimene toimetaja oli Jüri Allik aastatel 1988–1995. Teatavasti võttis üle Arno Baltin aastateks 1996–1998 ning edastas selle Kairi Kreegipuule aastateks 2000–2007. Kaastoimetajateks on olnud Mart Murdvee, Tiia Tuulmets, Marika Rauk, Toomas Niit, Iiris Luiga ja Kärölin Õults. Laualehti on alates 1988. aastast ilmunud 43 numbrit, nende seas päris mitmed Laualehed, mis kandsid topeltnumbreid. Kuni 2004. aasta lõpuni ilmus Laualeht kaks korda aastas, kevadel ja sügisel. Viimased viis laualehte ilmusid aga ainult sügisel, kuna EPLi konverents toimus sügisel. Kõige kurvemad aastad Laualehe ajaloos olid 1999. ja 2008. aasta, mil ei ilmunud ühtegi numbrit. Viimased paar aastat Laualehe ajaloos on sarnanenud loodusrahvaste initsiatsiooniriitusele, mis enamasti oli seotud pika paastu ja psüühiliste katsumustega (nt pikk üksiolek, mediteerimine, hirmu ületamine, tippelamused jms).

Üheks katsumuseks Laualehe jaoks on kindlasti saanud kallinenud trükkimiskulud. Teiseks, minu arvates märksa kurvemaks katsumuseks on see, et Laualehele kirjutajate ring jääb järjest kitsamaks seetõttu, et paljud kaastööle kutsuvad e-kirjad saavad äraütleva vastuse. Nii tekibki küsimus, et kas selline suhtumine tähendab, et Laualehe vastu ei tunta huvi? Seda infokandjat ei peeta vajalikuks? Pigem on vist nii, et EPLi kõrvale tekkis 2001. aastal Eesti Käitumis- ja Tervise-teaduste Keskus ehk organisatsioon, mis ühendas nii psühholooge, sotsiolooge, liikumisteadlasi ja rahvatervishoiuteadlasi. Selle keskuse aastakonverents, mis toimub kevadeti, kannab endas EPLi konverentsi kõrval uute teadmiste ja kogemuste-muljete jagamise funktsiooni. Kas kaks konverentsi kaaluvad üles eestikeelste, lühikäsitavate toimetatud artiklite vormis teadmiste-kogemuste-info kokkukogumise paar korda aastas? Minu isiklik arvamus on, et ei kaalu. Kindlasti on see ka kõigi nende inimeste arvamus, kes käesolevale Laualehele on oma mõtted kirjalikuks vorminud. Suur tänu teile!

Mediteerigem selle üle, miks EPLi Laualehe traditsiooni võiks jätkata. Minu arust on Laualehe üheks funktsiooniks ka EPLi iga aastase tegevuse dokumenteerimine ajaloo jaoks. Hoides käes vanu Laualehe numbreid tekkis mul lausa vaimne seos EPLi vanemate liikmetega, võimalus

jälgida nende vabas vormis dokumenteeritud arengut 20 aasta jooksul. Kasvõi uute generatsioonide huvides oleks Laualehe väljaandmist kindlasti vaja jätkata.

Nii mõnegi volikogu liikme kui ka minu arvamus on, et muutes Laualehe väljaandmise viisi nii nagu on muudetud igapäevaste paber-ajalehtede väljaandmist (paberikandjalt elektrooniliseks, kodulehelt kõigile kättesaadavaks) võib Laualeht jõudu juurde saada. Loodetavasti paraneb niimoodi Laualehe kättesaadavus ja suureneb loetavus. Viimast tulenevalt on ehk võimalik suurendada ka artiklite kirjutajate motivatsiooni. Seega, kallid lugejad, on võimalik, et Sa hoiad praegu käes viimast EPLi Laualehe paberversiooni. Miks ma kirjutan – võimalik? Selle pärast, et järgmine Laualeht ilmub ainult internetis. Kuid pange tähele! Paneme sinna üles küsimuse Teile, millises versioonis soovite edaspidi Laualehte näha, paberil või internetis? Kui arvamust ei avaldata, siis tõenäoliselt algab Laualehe uus ajajärk internetis. Mis vormis ja mis nimega uus häälekandja ilmub, on veel lahtine. Üks uus mõte on taastada kaks korda aastas ilmunise traditsioon, kuid võib-olla õhemana kui praegune versioon. Kaks korda aastas ilmunine oleks tore seetõttu, et Laualehes ilmuv info ei oleks aasta aega vana. Kõik, kellel on ideid ja energiat kaastoimetamiseks, on teretulnud. Initsiatsiooniperiood lõpeb loodetavasti sügiseks.

KATKENDEID EELMISEL SAJANDIL ILMUNUD EPL-I LAUALEHTEDEST

Iiris Luiga

TOIMETAJASÕNUMID

1992. aasta Laualehes nr. 15 kirjutas Jüri Allik: *“Kirjutan neid ridu peale paarikuulist töötamist Soome ülikooli õppejõuna /.../Paraku on kõik see, mida ma olen märganud teinud üha selgemaks kui lootusetult vaene on Eesti psühholoogia ja kui kohutavalt on ta alafinantseeritud. Olukorra mõistmiseks toon näiteks Jyväskylä psühholoogiakateedri, mille hingekirjas on umbes 50 inimest lisaks hulk lühemaaegseid lepingulisi töötajaid. Kateeder võtab vastu iga aasta umbes 60 tudengit, kes spetsialiseeruvad psühholoogia või arengupsühholoogia erialal. Jyväskylä ise on Soome nõutavaim kõrgkool, kuhu pääseb vaid iga kuues soovija. Siinse kateedri eelarve on umbes 1miljon Soome marka. Loomulikult pole selle sees palgad, vaid see on raha, mis kulub õpetamise ja teadusliku töö tegemiseks kateedris.”* See oli siis helesinine unistus. Sealt edasi kirjutas Jüri Allik tookord: *“/.../Neid praeguses Eestis tehtud asju, mida saaks maailma turule lasta on kindlasti häbematult vähe. Soome majanduskriisi (annaks Jumal meile midagi sellist!) üheks põhjuseks arvatakse Soome kaupade konkurentsivõimetust. Nendest vähestest asjadest, mida Eestist võiks saata maailmaturule on teadus./.../”* Paistab, et Jumalaga on prof. Jüri Allik heal jalal. Majanduskriis saabuski,

mis siis et 17. aastat hiljem. 11.02.2009 toimunud avalikul TÜ psühholoogia instituudi üldkoosolekul tutvustas prof. Jüri Allik instituudi majandusseisu, kus personali ja rahavoogude statistika kajastus järgmiselt: töötajaid 50 inimest, lisaks lühemaajalised lepingulised töötajad. Instituut võtab vastu ligikaudu 90 (koos avatud ülikooliga) psühholoogiastudenti. Raha, mis kulub õpetamise ja teadusliku töö tegemiseks, on planeeritud umbes 5 miljoni krooni. Loomulikult ei ole selle sees palgaraha.

PRESIDENDI VEERG (ilmus Laualehte alates 1994. aastast)

1994. aasta kevadel kirjutas Jüri Allik: *“Kui Eesti Vabariik ei ole mulle midagi muud andnud, siis on ta täitnud mu ammuse unistuse kirjutada ise kommentaare. Lisaks kommentaaridele meeldiks mulle ka intervjuusid anda, kuid kahjuks ei tule keegi neid EPLi presidendilt võtma.”* Peale neid siiraid sõnu kirjeldab Jüri Allik oma võimalust kirjutada saatesõnad Endel Tulvingu “Mälu” raamatule. Õnneks oleme järgnevatel aastatel osaks saanud veel päris mitmetest Jüri Alliku kommentaaridest, näiteks Sirbis avaldatud Freudi teoste kommentaarid, Konstantin Ramuli raamatu saatesõnad, raamatust “Psühholoogia lihtsusest” jpt.

1994. aasta sügisel kirjutas Toomas Niit, et ei soovinud EPLi presidendiks saada, eriti pärast seda, kui oli kuulnud Rootsi Psühholoogide Assotsiatsiooni (SPA) ühte levinumat nalja. *“Nimelt oli selle assotsiatsiooni asepresident ennast ühel rahvusvahelisel üritusel tutvustanud kerge rootsi aktsendiga, öeldes: “I am the wise president of the SPA, “ mille peale keegi publiku hulgast oli küsinud: “Excuse me, who is the stupid one?”. Kuna EPLi referendumi tulemused näitasid, et presidendi ametist pole võimalik keelduda, nentis Toomas Niit: “OK, now I am the stupid one.”*

1995. aastal kirjutas Toomas Niit: *“Ma olen üsna veendunud, et Eestis mäletatakse kolmekümne aasta pärast Jüri Allikut kui Endel Tulvingu tõlkijat ja mind kui Murphy seaduste tõlkijat eesti keelde, ja see, et me kuskil midagi oleme avaldanud, on nn. avalikkusele üsna ükskõik. Seetõttu kutsun ma üles tõlkima psühholoogiakirjandust, mis ajaproovile on vastu pidanud, ja õpikuid, mis tõstaksid psühholoogilise teadmise üldist taset Eestimaal, ja ootan pikisilmi Aavo Luugi poolt koordineeritavat Feldmani õpiku ilmumist.”* 14 aastat on möödunud ja Jüri Allikut ning Toomas Niitu tuntakse loodetavasti enama kui tõlkimispanuse poolest. Aavo Luuk avaldas 1999. aastal “Arengupsühholoogia” ehk valitud tõlkeid Feldmani “Human Development” raamatust.

1997. aastal kirjutas Maie Kreegipuu: *“Emeriitpresidendid on mind valgustanud, et uus president peaks alustama oma programmi tutvustamisest. Mis teha, programmi mul pole. Ootasin pool aastat, nüüd olen kindel et ei tule ka. See-eest on meil kõigil EPLi põhikiri. Kui võtame programmiks põhikirjaliste ülesannete täitmise, jätkub meile kõigile tegemist aegade otsani ja ülesannetest puudu ikka ei tule.”*

LUGEMISTUBA

1994. aastal kirjutasid toimetajad Martin Seligmani esinemisest APA aastakoosolekul nii nagu seda kirjeldas “APA Monitoring”: *Martin Seligman alustas oma esinemist täiskiilutud ja entusiastliku publiku ees rünnakuga psühhoterapia kahele “pühale lehmale”. Teraapia üheks dogmaks on see, et pahad sündmused lapsepõlves avaldavad kestva mõju täiskasvanu kogu järgnevale elule. MS arvates ei kahtle enam psühholoogid ja Ameerika publikut selles eelduses, tema aga küll. Selle müüdi elujõud seisneb selles, et inimesel on mugav süüdistada kedagi või midagi oma hädades ja probleemides. Kui aga kriitilise pilguga uurida olemasolevaid kirjanduse andmeid, siis pole selles midagi, mis kinnitaks et keskea depressiooni, ärevuse, abieluprobleemide ja narkomaania põhjuseks on midagi sellist, mis juhtus lapsepõlves. Seevastu on küllalt palju tõendeid, et osa süüist saab geenide arvele kirjutada. Kuna sellel foonil, et hajuvuse teisest poolest pole leitud midagi spetsiifilist, mis seletaks inimese emotsionaalseid probleeme, on need 50% palju mõjusamad kui anekdootlikud kirjeldused, mida võib leida psühhoteoreetikutute esseedest. Teraapia teiseks eesmärgiks on parandada inimese enesehinnangut. MS arvates ei ole enesehinnangu muutmine midagi sellist, mida terapeut võiks kasutada eduka tervistava vahendina. /.../polevat üldse mingeid andmeid, mis kõneleksid sellest, et enesehinnang võiks üldse midagi muuta või mõjutada. Muidugi on enda ohvriks kuulutamisel teatud eeliseid. Selle tulemusel kasvab enesehinnang, kuid seda üsna kalli hinnaga, milleks on lootusetus ja passiivsus.”*

VÕÕRSILKÄIKUDEST

1992. aastal Lausanne’is toimunud tervisepsühholoogide konverentsist kirjutas Maie Kreegipuu, tervisepsühholoog: *“Ida-Euroopa psühholoogide ere esindaja Jerzy Mellibruda täheldas üpris õiglaselt ja mitte ilma kibeduseta, et sinne vaim, mis ennekoike presidendist, tööstuspsühholoogilise stiiliga Dr. Stan Maesist õhkub, on ärivaim. “Nemad müüvad inimesele tervist, nagu nad mistahes kaup on harjunud müüma”. Poolaka uhke vaim oli vastu ja kliinilise psühholoogi hinge ei paistnud see sobivat. Minule aga küll. Tundsin end kui päriskodus. Põhimõtted, eesmärgid ja vahendid, mis mulle hingelähedased, olid siin aktsepteeritud. Kohtasin väga palju endaga samast liigist inimesi. Üldse polnud tarvidust igal sammul end välja vabandada, põhjendada, miks ma teen just neid asju ja just niisugusel viisil ja miks ma ei tee midagi teist ning miks mul pole missioonitunnet./.../ “*

1993. aastal kirjutas Halliki Rimm Rootsis toimunud käitumusliku meditsiini seminaril kogetust: *“Ei ole võimatu ja vähetähtis püüda jõuda lähemale terviku tunnetusele. Nõnda saab selgemaks teadmus, et psühhoterapia ja mistahes haiguste ravi kuuluvad lahutamatu kokku, et igasugune psühhoterapia, lahterdagu tema viljelejad endid vormilt ükskõik mis vooludesse kuuluvaks, on sisult kognitiiv-käitumuslik ning terveolemine ning haiguste ravi on ühtaegu filosoofia, teadus ja kunst.”*

1993 kirjutasid Toomas Niit ja Tiia Tuulmets III Euroopa psühholoogiakongressist Tampere: *“Tundlikuks ja hellaks tehtud eestlase silm ja kõrv võis aga märgata hõimukaaslaste huvi meie, kui huvitava eritingimustes kujunenud võrdluspopulatsiooni vastu kõrvkõimlikes kombinatsioonides. Eestlasi endid aga oli sel kongressil juba kümne ringis, enamasti siiki veel mitte oma rahatasku varal.”* Küll on tore tõdeda, et need ajad on nüüd möödas ja meie tudengidki ei pea enam eriti lootma sellele, et kas saab konverentsi korraldajatelt stipendiumi või mitte. Eesti riik on siiski nii palju edasi arenenud, et raha saab taotleda siitki.

1995. aastal kirjutas Tõnu Lehtsaar õpetamiskogemusest Ameerika Ühendriikides Southwestern Baptist Theological Seminary's: *“Asi, mida õppisin hindama, oli õppejõudude salong. Lõuna ajal istusid seal õppejõud koos, sõid kerget einet ning ajasid juttu. Arvan, et selline võimalus soliidset ja hubaselt keset tööpäeva aega veeta andis tugeva panuse seminarisistele headele isiklikele suhetele ning akadeemilisele sidususele. Ka Tartu Ülikoolis olevat kunagi midagi sellist olnud.”* Rõõm tõdeda, et nii Tartu Ülikooli kui Tallinna Ülikooli Psühholoogia Instituudis on sellised salongid juba mõnda aega jälle olemas.

ESSEDEST

1991 kirjutas Kadi Liik ajatu artikli sellest, millist lelu laps vajab. Kokkuvõttes vajab laps loovust ja fantaasiat arendavaid lususid ehk lihtsa struktuuriga (nt klots) lususid, millele laps saab ise mitmesuguseid rolle omistada. Samuti on olulised plastilised lused (plastiliin, “Lego” tüüpi konstruktorid) ja nuputamismängud. Kindlasti peaks lused valima lapse vanusele vastavalt. Ostmata võiks jätta pulktara ehk mänguaia, sest see takistab väikelapse põhilist arengufaktorit – keskkonna uudistamist. Reaalsete asjadega väga sarnased asjad ja fikseeritud funktsiooniga lused (nt üleskeeratav kanapoeg) pakuvad vähe uusi ideid ja nendest tüdineb laps ruttu.

1993. aastal kirjutas Jüri Allik, milline on psühholoogiasse sisseastunute profiil hinnete ja erialatestide järgi: *“Erialatesti korrelatsioon koolitunnistuse viie hinde summaga on üsna tagasihoidlik ($r=.185$, pole oluline) ja korrelatsioon sisseastumiskirjandi hindega praktiliselt null ($r=.062$, pole oluline), sama ajal kui kooli ja kirjandihinde omavaheline seos on märksa tugevam ($r=.288$, $p<.01$). Mida tähendab seose puudumine erialatesti sooritamise edukuse ja ülikooli sisseastumiskirjandi hinnete vahel?”* Pakkus kahte seletust: 1) inimese kirjandikirjutamise võime on sõltumatu erialatesti sooritamise võimest (ehk intelligentsusest). 2) kirjandile pandud hinne sõltub liiga tugevalt hindaja subjektiivsetest kriteeriumidest, mis hindajate vahel võivad olla väga erinevad. Siinkirjutaja küsimus on, et kui üritada hinnata Laualehe artiklite kirjutamist, siis kas saaks tugevama seose kunagise sisseastumistesti skoori ja artiklihinde vahel?

1995. aasta sisseastujatest kirjutas Jüri Allik nii: *“Kui arvutada välja korrelatsioon vaimsete võimete ja inimese perekonnanime algustähe vahel (see on järjekorranumbriga alfabeetilises nimistus), siis on see $r=.14$, mis on oluline 3.1 % tasemel. Seega: vaimselt võimekamate perekonnanimi algab tähestikus tagapool oleva tähega. Enne kui hakata ehitama kavalat teooriat selle kohta, miks Zobelid on Allikutest targemad tasuks mõelda mõnele triviaalsemale asjaolule, nagu kasvõi see, et nimekirja tagumine pool tegi oma testi Vanemuise ringauditooriumis jalutades sinna läbi linna.”*

Nii mõneski Laualehes on kirjutatud eesti keele maskuliinsusest, 1995 kirjutas Arno Baltin aga sellest, et eesti keel on kohati sooliselt ükskõikne: *“Tegijanimed ei paljasta meie tegija sugu. Asjade selline seis on pannud tõlkijad täbarasse olukorda. Väljapääs on leitud erinevate liidete lisamisega sootule tegijanimele./.../ Jalustrabava näite leidsin G. Grassi “Plekktrummi” tõlkest – ujujanna. Kui asjade säärane kulg tulevikku projitseerida eristab eesti keel tegija sugu varsti sarnaselt indoeuroopa keeltega./.../ Ometi pole eesti keel tegelikult nii vaeslapse osas /.../. On hulk tegijanime soole osutavaid liiteid, mis on ühtlasi ea-, staatus- ja sugutundlikud või neile osutavad. Ent miskipärast pole nad tänapäevases keelepruugis kuigi levinud. Need on -poiss, -nolk, -tüdruk, -plika. /.../-tädi, -onu./.../ Loomuvastaseid ühendusi võiks saada kasutades korraka mõlemat vahendit: lüpsjataritädi või näitlejannaplika. Aga presidenditädi või ministriemand võiksid olla küll (ehkki liide “-emand” sagedamini meestegija abikaasat tähistanud on).”* Lugeses sellist vaimukat kõnepruuki, millest kogu ülejäänud Eesti ühiskond ilma on jäänud, tekib minus kibe kahetsus selle pärast, et Laualehe lugejaskond ainult EPLi liikmetega piirdub. Evelin Ilvesest kõneldakse äärmiselt igavalt kasutades pidevalt ainult asesõna presidendiproua. Kuhu on jäänud presidendimand või presidenditar?

1996. aastal kirjutas Voldemar Kolga artiklis “Avali olek”, et avalikkuses esinemise piiranguid ei ole Eesti psühholoogidele ette kirjutatud, kuid APA psühholoogidele on küll. *“Loetlesin mõningad tõsised piirangud, mida peame meie, psühholoogid, silmas pidama, sealtsamast APA materjalist. Avalikud esinemised ei tohi sisaldada väär, pettuslikku, ebaausat väidet: fakti väärtõlgendust või väidet, mis võib eksitada, kuna antud kontekstis avab ta tõsiasju vaid osaliselt; väidet, mis vihjab ebataavalisele võimele; väidet, mis tõenäoliselt tekitab hirmu, urelust; väidet, mis*

väljendab pakutava teenuse suhtelist ihaldusväärsust teistega võrreldes, jne, jne. Kardan, et olles läbi lugenud selle /.../, kaob paljudel himu olla avalikkuse ees. Teame, et isegi kõige süütum naeratus võib mõnes esile kutsuda ureluse! Mida teha sellises olukorras? Kas olla vait ja pidada pikka naeru ning oodata, millal avalikkuse ees esinev psühholoog astub ämbrisse?” Voldemar Kolga seda strateegiat ei poolda. “Nimelt on mul tekkinud selline mulje, et mul on midagi öelda, ja pealegi on tekkinud julgus seda teha. Mul on selline tunne, ainult tunne, ei mingeid objektiivseid andmeid, et nendel psühholoogidel, kes ei esine meedias, puudub selleks põhjus, kuna pole midagi öelda või nad kardavad seda teha. Arvan, et kui on olemas message, siis tekib ka tahe sellega välja tulla. Ei suuda ju inimene tuld vaka alla hoida. Teatega inimene ei suuda ennast täielikult kontrolli all hoida. /.../Lõpetuseks lausun, et mistahes avalik esinemine on riskantne, kuna võib lõppeda kohtuga. Lohutuseks lausun, et ka elu on väga riskantne, kuna lõpeb surmaga.”

JUHAN TORK JA EESTI LASTE VAIMSED VÕIMED

Jüri Allik, lühendatult raamatust "Pühholoogia keerukusest" (2009)

Juhan Torki (1889–1980) nimi ei ole Eestis kindlasti tundmatu. Teda mäletatakse karismaatilise koolijuhina ja mõned on isegi lehitsenud tema monumentaalset teost „Eesti laste intelligents” (1940), mis paljudele võib jäänud ainsaks loetud teadusraamatuks. Mujal maailmas on Torki nimi tundmatu, ka intelligentsuse uurijate seas, kes tihti maadlevad probleemidega, mis said Eesti koolijuhile ja ülikooli õppejõule selgeks juba üle poole sajandi tagasi.

Juhan Torki elukäik

Juhan Tork sündis 17. oktoobril 1889. aastal Tartus majaomanike Andres ja Viuu Torki peres, mitte väga kaugel paigast, kus praegu asub psühholoogia instituut (Kastani 88). 1910. aastal astus ta Tartu ülikooli filosoofia-ajalooteaduskonda, mille lõpetas neli aastat hiljem ajalookandidaadi kraadiga. Pärast õpetajana töötamist ja muude ametite pidamist sai temast 1919. aastal Tartu Õpetajate Seminari direktor. Alates 1925. aastast õpetas Tork õppeülesande täitjana Tartu ülikoolis mitmesuguseid pedagoogika-aineid, muude kursuste kõrval ka psühhodiagnostikat. 1933. aastal võttis

ta vastu haridusministeeriumi pakutud ülesande määrata kindlaks Eesti koolilaste intelligentsus. Selle praktilise ülesande käigus koostas võimete mõõtmise testid ja uuris nende abil kokku 12 606 Eesti koolilast. Oma uurimistöö tulemused vormistas Tork doktoritööks, mis promoveeriti 23. septembril 1939. aastal ülikooli aulas mõned päevad enne oma 50. aasta sünnipäeva. Aastaid hiljem meenutab teine väljapaistev psühholoog ja Stockholmi ülikooli professor Theodor Künnapas, et ülikooli aula oli pilgeni rahvast täis, sest kõik tahtsid osa saada erakordsest sündmusest, milleks oli esimese ja (nagu hiljem selgub) ainsa doktoriväitekirja kaitsmine pedagoogika alal (Tork, 1993, 38). Töö oponendid olid Alfred Koort, kes oli õppinud psühholoogiat Narziss Achi juures, ja Konstantin Ramul.

Vähem kui aasta pärast algas Nõukogude okupatsioon. Üks esimesi asju, mis uuele võimule ette jäi, oli Torki doktoritöö, mis tunnustati Vassili Orava suu läbi reaktsiooniliseks ja antimarksistlikuks, kuna see julges väita, et haritlaste lapsed on keskmiselt vaimselt võimekuselt veidi taibukamad kui lihttööliste järeltulijad (Orav, 1940). Et Nõukogude Liidus oli koos pedoloogia hävitamisega keelatud ka kõik testid, siis läks tuleroaks ka Torki ülikooli toimetiste seerias ilmunud dissertatsiooni tekst (*Acta et commentationes universitatis Tartuenses*, seeria B, No. 48, 1939). Veel 1966. aastal oli see raamat keelatud raamatute nimekirjas, mida erifondis võisid lugeda üksikud eriti usaldusväärsed (Tulviste, 1989).

Õnneks valmistas *Koolivara* kirjastus ette dissertatsiooni teise trüki, mis ilmus 1940. aastal ja mida trükiti 1500 eksemplari (Tork, 1940). Kas kellegi hooletuse või õnneliku juhuse tõttu jäi see tiraap võimudele märkamata ja veel

tänapäevalgi on mõnikord võimalik seda väljaannet bukinisti käest osta. Pole tarvidust isegi lisada, et pärast juunipööret Juhan Tork vallandati Tartu ülikoolist.

Sõja lõpp leidis Juhan Torki Saksamaalt Hanau põgenike laagrist. Seal kirjutas ta kirja Ameerika tolle aja ühele kõige väljapaistvamale psühholoogile Edward Lee Thorndike'ile (1874–1949), kes oli Torki uurimustest teadlik ja pidas neid esmaklassilisteks (Tork, 1993, 128). Thorndike soovitas Saksa haridusministeeriumil Tork tööle võtta, kuid Tork keeldus veel ka Leipzigi ülikooli pakkumisest, eelistades emigreerumist Uus-Meremaale, mis tundus olevat Punaarmee piisavalt ohutus kauguses. Tänu oma teadmistele ja keelteoskusele sai ta peagi jätta lihttöölise ameti saapa-vabrikus ning asuda tööle Wellingtoni raamatukogu bibliograafina, kellena ta töötas kuni pensionini. 1968. aastal kolis ta poja juurde Torontosse, kus ta suri 91 aasta vanuses.

„Eesti laste intelligents”

Et mõõta eesti laste vaimseid võimeid, tuli kõigepealt luua sobilik instrument. Juhan Torki eelistus kaldus *National Intelligence Test*'i („Rahvuslik intelligentsustest ehk NIT”) kasuks. Testi avaldajaks oli tuntud Ameerika psühholoog Robert Yerkes (1876–1956), kes on ajalukku läinud eelkõige oma originaalsete õimpansi käitumise uurimustega ja Yerkesi-Dodsoni seadusega. See test oli Esimeses maailmasõjas USA armee tarbeks loodud „Sõjaväe alfa- ja beetatesti” tsiviilversioon, mis osutus väga populaarseks. Tagasi vaadates tundub see hea valikuna, sest tänapäeval tuntumad testid WAIS, WISC ja RSPM olid 1933. aastal veel loomata.

Testimine kestis mitu aastat ja lõpuks kogunes 151 200 vastuselehte, millest enamus oli Juhan Torki enda korjatud (Tork, 1993, 128). Testide kodeerimine oli aeganõudev, kestes mõnikord 18 tundi järjest. Tork meenutab, et sageli ei olnud aega isegi koju magama minna ja koos abilistega, kelleks olid vanemate klasside õpilased, rahuldas ta unevajadust, magades otse koolipinkide peal. Konstantin Ramuli pealekäimisel kirjutas Tork lõpuks valmis oma venima kippuva doktoritöö teksti, mahutades selle täpselt ette antud 400 lehekülje peale. Tööl oli ulatuslik inglisekeelne kokkuvõte (lk 377–388), kuid ka see ei aidanud palju kaasa tulemuste laiemale levikule ja tuntuks.

Kui targad olid eesti lapsed?

Üks põhjus, miks haridusministeerium Torkile sellise ülesande üldse andis, oli soov teada saada, milline on eesti koolilaste vaimne tase, võrreldes teiste maadega. Tork andis sellele väga selge ja ülima põhjalikkusega dokumenteeritud vastuse: eesti laste keskmised intelligentsusskoorid ei ole Ameerika eakaaslastest allpool, nagu ilmselt kardeti, vaid hoopis pisut kõrgemad (Tork, 1940, 222). See oli väga oluline teadmine, millel kitsalt utilitaarne väärtus puudus. Pigem oli see moraalne sõnum, mis ütles, et eesti lapsed pole vähem võimekad kui teiste kultuurriikide lapsed.

Praktiline väärtus, eriti hariduspoliitika kujundamisel, oli aga näiteks teistel Torki kogutud tulemustel, mis näitasid, et näiteks maakooliõpilased (täpsemalt kaks „karjalaste kooli”, kus õppetöö oli korraldatud nii, et lapsed saaksid suvel karjas käia) olid IQ tasemelt keskmiselt ühe klassi võrra madalamal tasemel, võrreldes linnakoolilastega (lk 230). 1973. aastal ilmus ajakirjas Science artikkel, mille autorid olid Lillian Belmont ja Francis Marolla. Selles töös raporteerisid nad ligi 400 tuhande 19-aastase Hollandi kutsealuse IQ tulemusi sõltuvalt perekonna suurusest ja sünnijärjekorrast (Belmont & Marolla, 1973). Kuigi see polnud ei esimene ega ainus selline töö, oli valimi suurus märkimisväärne (praktiliselt kogu sünnikohort), mis muutsid selle töö tulemused eriti tähelepanuväärseks. Pole teada, kas

Torkini selle töö tulemused jõudsid, kuid vaevalt oleks need teda väga üllatanud. Tema palju varem kogutud andmed näitasid samuti, et laste arvu suurenemisega perekonnas vähenes ka laste IQ skoor (lk 268). See langus oli eriti märkimisväärne alates kolmandast lapsest. Negatiivne korrelatsioon laste arvu ja IQ skoori vahel polnud kuigi suur ($r = 0,151-0,156$), kuid testitute suure arvu tõttu statistiliselt oluline ja üsna heas kooskõlas nende kirjanduse andmetega, mis olid Torkile töö kirjutamise ajal kättesaadavad. Tork ise arvas, et vaevalt on perekonna suurusel iseseisev mõju ja palju tõenäosem seletus on vanemate haridustase, mis omakorda mõjutab pere suurust.

Kuidas mõjutas eesti laste sünnijärjekord nende vaimseid võimeid? Torki kogutud andmed näitasid, et pole vahet esimesena ja teisena sündinud laste IQ-l (lk 278). Kuid kolmanda, neljanda ja viienda sündinud laste keskmine IQ tase on veidi madalam kui esimesena või teisena sündinud laste oma. Seda, kas sünnijärjekorra ja IQ vaheline negatiivne korrelatsioon jääb püsima, kui on arvesse võetud perekonna varaline ja hariduslik seis, ei suutnud Tork välja selgitada. Lugejale tasuks meelde tuletada, et kõik liitmised ja korrutamised tuhandete arvudega tegi Tork käsitsi. See, mis tänapäeva uurijal on ühe klahvivajutuse kaugusel, võis toona võtta täispika töönädala tõsist arvutamist.

Kas õed-vennad on sarnasemad kui kaks suvaliselt valitud last? Väga asjatundliku uurijana järjestas Tork klassi tähestikulisel nimekirjal juhulikesse paardesse ja leidis, et selliselt moodustatud paaride omavaheline korrelatsioon on lähedal nullile. Seevastu õdede ja vendade IQ skooride korrelatsioon oli 0,5-0,6 ringis. Torki testitud laste hulka sattus ka 13 paari kaksikuid, kelle IQ skooride korrelatsioon oli B-testi põhjal 0,74 ja A-testi põhjal natuke väiksem (lk 289). Torkile ei jätnud selline korrelatsioonide järjestus mingit kahtlust: mida bioloogiliselt sarnasemad ja mida rohkem on kahel inimesel ühiseid geene, seda sarnasemad on ka nende vaimsed võimed. Järelikult peab märkimisväärne osa vaimsetest

võimetest olema pärilik. Nüüd, rohkem kui pool sajandit hiljem teame, et Torki järeldus oli täiesti õige: ulatuslikud kaksikute uuringud paljudes maades on veenvalt tõestanud, et kuni 80% IQ skooride variatiivsusest võib olla seletatav pärilikkuse mõjuga. Elu jooksul pärilikkuse mõju vaimsetele võimetele kasvab: noorukieas on see tüüpiliselt 40% ringis, kuid elu teises pooles küünib tavaliselt 80%-ni (Plomin, DeFries, McClearn & McGuffin, 2001). Seega pole vaimsete võimete pärilikkus fikseeritud, vaid elu jooksul pidevalt kasvav suurus: kaksikud muutuvad vanusega teineteisega sarnasemaks, vähemalt, mis puudutab taibukust ja oskust lahendada keerulisi ülesandeid.

Miljöö mõju intelligentsusele

Need „Eesti laste intelligentsi” osad, mis kõnelesid miljöö mõjust laste vaimsetele võimetele, olid marksistidele eriti ärritavad. Näiteks tabelist 115 selgus, et kodus olevate akende arv korreleerus positiivselt (0,18-0,20) laste intelligentsusega (lk 260). Loomulikult tähendab see, et jõukamatest peredest lapsed elavad suuremates korterites, millel oli ka rohkem aknaid. Et kõrgema sotsiaalse positsiooniga peredest pärit lastel on reeglina paremad IQ tulemused, siis tekib ka ootuspärane korrelatsioon akende arvu ja vaimse võimekuse vahel. Kuid mitte kõik korteriolude ja võimekuse seosed ei seletu nii lihtsalt. Näiteks korteriolusid selgitavas küsimustikus paluti lastel hinnata oma korteri puhtust 5-punktilisel skaalal (tabel 114). Selgus, et ka puhtuse hinnang on tugevas positiivses korrelatsioonis IQ skooriga (0,27-0,34), isegi suuremas kui oli akende arv (lk 260). Seega hindasid keskmisest targemad lapsed oma kodu puhtamaks kui need, kelle skoorid jäid alla keskmise. Pole kahtlust, et miljöö – ükskõik millisel viisil seda defineerida – kõige olulisemaks kujundajaks on vanemad. Tork leidis, et mitte kõik vanemate omadused pole olulised. Näiteks vanemate vanusel pole laste intelligentsusele erilist mõju: ema või isa vanus lapse sünnimomendil ei mõjuta märkimisväärselt lapse IQ-d (lk 264). Väike, kuid oluline mõju näis olevat vanemate vanusevahel. Mida suurem oli vanemate vanusevahe,

seda väiksemad kippusid olema lapse IQ skoorid (lk 265). Kuid vanemate vanusest palju olulisem oli vanemate haridustase. Torki uurimuse üks olulisimaid järeldusi oli see, et eesti laste IQ korrelatsioon vanemate haridusega on märgatavalt suurem kui korrelatsioon vanemate varandusliku seisuga (lk 293). Kuigi haridus ja majanduslik seis on üksteisega seotud, on lapse vaimse arengu peamine mõjutaja ikkagi vanemate, nii ema kui ka isa haridus. Huvitaval kombel oli korrelatsioon lapse IQ ning tema ema ja isa haridusega praktiliselt ühesugune: ema puhul 0,29–0,30 ja isa puhul 0,30–0,31 (lk 290–291).

On selge, et vanemate haridus ei saa avaldada lapse vaimsetele võimetele otsest mõju, kui pärandatud geenid välja arvata. See mõju peab ilmnema konkreetsete tegevuste kaudu. Näiteks palus Tork hinnata õpetajatel kõiki õpilasi vastavalt sellele, kas „õpilane on korralikult riietatud, toidetud, varustatud õppevahenditega”. Nagu oleks võinud arvatagi, ilmnis lapse eest hoolitsemise ja tema intelligentsuse vahel selge positiivne korrelatsioon: hästi riietatud, toidetud ja õppevahenditega varustatud lapsed olid intelligentsemad (lk 294). Nende seoste põhjal üksinda polnud Torkil võimalik otsustada, kas laste eest hoolitsemisel on lapse IQ-le täiendav

mõju lisaks vanematelt päritud geenidele ja nende haridusele. Märkimisväärne on aga see, et Tork, erinevalt paljudest hilisematest urijatest, mõtles kanalitele, mille kaudu vanemate mõju võiks kanduda lapsele.

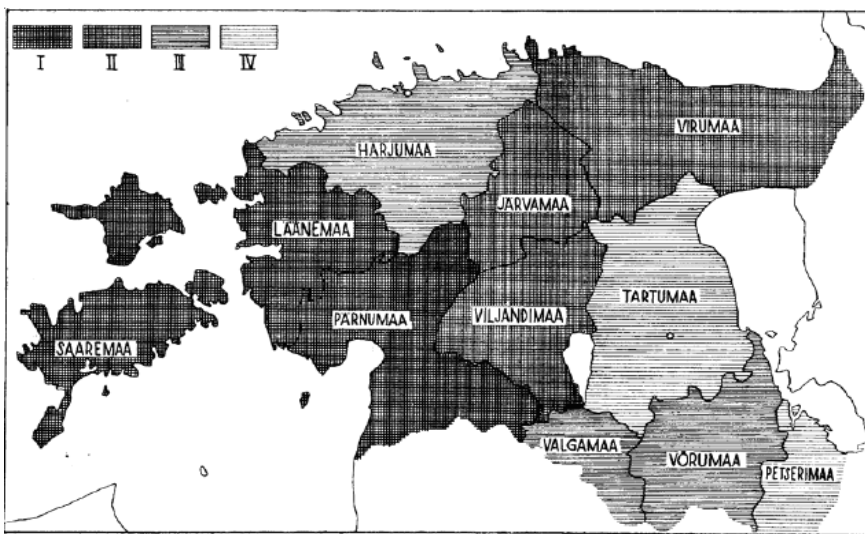
Intelligentsuse geograafia

Paljud mõtlejad on vaevanud oma pead küsimusega, miks pole maailm võrdselt arenenud? Miks on üks riik majanduslikult edukas, samal ajal kui sarnase kliima ja maavaradega teine riik on vaene? 2002. aastal pakkusid kaks uurijat, psühholoog Richard Lynn ja politoloog Tatu Vanhanen, välja oletuse, et riigi majandusliku edukuse kõige olulisemaks põhjuseks on selle riigi elanike keskmine intelligentsuse tase (Lynn & Vanhanen, 2002).

Kuidas üldse saavad tekkida vaimsete võimete geograafilised erinevused? Juhan Tork oli kindlasti üks esimesi, kellel oli vastus sellele küsimusele juba olemas – migratsioon. Esiteks oli vaja seletada seda, miks maakooliõpilaste keskmine IQ tase oli madalam linnakoolide õpilaste omast. Tork tegi oletuse, et „linn selekteerib enesesse järjekindlalt intelligentsema osa rassist, linn kurnab maalt intelligentsema osa välja” (lk 296). Kuidas oleks võimalik sellise intelligentsuspumba olemasolu tõestada? Juhan Torki põhiliseks

katsematerjaliks olid Tartu koolilapsed. Kõigepealt selgitas Tork välja, kui paljude laste vanemad olid kolinud linna Tartu maakonna kihelkondadest. Näiteks suurim arv oli Tartule lähedastest kihelkondadest Nõost (N=240) ja Kambjast (N=233). Seevastu kaugematest kihelkondadest, nagu Torma (N=34) ja Rannu (N=49), oli linna kolinuid märksa vähem. Vastavast kihelkonnast pärit laste IQ ja sealt linna kolinud emade või isade arvu korrelatsioon oli märkimisväärselt negatiivne: $r = -0,61$. Selle põhjal tegi Tork järelduse: „Mida enam inimesi on kuskilt kihelkonnast linna sisse rännanud, seda enam on see kihelkond intelligentsi poolest välja kurnatud, seda madalamaks on üldiselt jäänud selle kihelkonna „intelligentsus”” (lk 307).

Paljude laste vanemad olid kolinud Tartusse teistest maakondadest. Et ka nende arv oli piisavalt suur, siis võis Tork kokku seada kaardi Eesti maakondade keskmisest intelligentsuse kohta (joonis 15). Kõige „heledamad” sellel kaardil on Harjumaa ja Tartumaa, kus paiknevad Eesti kaks suuremat linna, Tallinn ja Tartu. See näib kinnitavat Torki ideed suurest linnast kui migratsiooni-pumbast, mis imeb lähiümbrusest endasse vaimselt võimekamaid inimesi. Järgnevalt esitas Tork küsimuse, kas joonisel 15 kujutatud geograafilisel muustril võiks olla veel mingi tähendus? Samal ajal töötas Eestis teine inimene, kes käis väsimatult mööda Eestit ja kogus andmeid. See oli hilisem Tartu ülikooli professor Juhan Aul (1897–1994), kes mõõtis eestlaste antropoloogilisi tunnuseid. Nende ridade kirjutaja kuulus ülikoolis Juhan Auli loenguid ja teab esmaallikast, et oma antropoloogiliste mõõtmete poolest jaguneb Eesti ida- ja läänepoolseks tüübiks. Lisaks kolju kujule (läänes on inimeste pead piklikumad) on väike vahe ka pikkuses. Läänepoolsetes Eesti maakondades on inimesed veidi pikemad kui idapoolsetes. Samuti olid kõige paremad IQ-testi tulemused nendel lastel, kelle vanemad olid pärit kas Saaremaalt, Läänemaalt või Pärnumaalt. Kõige madalamad olid aga nende laste tulemused, kelle üks või mõlemad vanemad olid pärit

Joon. 70. Eesti maakondade „intelligentsuse” Tartu linna sisserrännanud õpilasvanemate sünnikohtade järgi.

Joonis 15. Eesti maakondade keskmine IQ tase (Eesti laste intelligents, lk 299). Heledamad piirkonnad vastavad madalamale ja tumedamad piirkonnad kõrgemale intelligentsusgrupile.

Petserimaalt. Kui Tork arvutas välja maakonna keskmise IQ ja pikkuse (Aul, 1936) korrelatsiooni, siis tuli see üllatavalt kõrge: $r = 0,78$.

Muidugi ei saa sellest teha järeldust, et korvpallurid on kõige targemad. Üksikisiku tasandil pole pikkus ja IQ kuigi tugevalt korreleeritud. Ka Tork ise ei leidnud kuigi tugevat seost füüsilise ja vaimse arengu vahel (lk 308–311). Kuid tal oli õnne märgata vaimse võimekuse ja pikkuse seost

maakondade tasandil, mille tähendus pole kaugeltki selge. Vihje sellele, et tegemist võib olla „tõu” erinevusega ja Eesti „läänlased” on oma loomu poolest „idalastest” targemad, on oletus, mis vajanuks täiendavaid tõendusi. Kuid pole mingit kahtlust, et Juhan Tork oli üks esimesi, kes märkas vaimsete võimete geograafilisi erinevusi ja pakkus välja mõned võimalikud põhjused, millest sellised erinevused võiksid tuleneda.

Tõenäoselt oli see suur aforismimeister Stanislaw Jerzy Lec, kes ütles, et need, kes on oma ajast ees, peavad seda tihti järele ootama üsna ebamugavates tingimustes. Mõnes mõttes kehtib see Torki kohta, kellele ei saanud osaks võimalus näha, kuidas teised tema ideid vastu võtavad või kuidas need tekivad sõltumatult uuesti ligi pool sajandit hiljem.

JÜRI ALLIK 60

**EPL soovib oma
esimesele presidendile ja
Laualehe toimetajale
palju õnne!**

**Kuna nii mõnedki
artiklid käesolevas
Laualehes kajastavad
Jüri tegemisi niikuinii,
siis toome siinkohal ära
hoopis ühe nägemuse
temast.**

ISIKSUSETEST „TAKE FIVE” (VORM R)

Hinnatava nimi: *J. Allik* ..... Hinnatava sugu: *M* .....
Hinnatava vanus: *60* ..... Hinnatava haridus: *ühikõrg* .....
Kui kaua hinnatavat tunnete: *6a* .....
Kuidas suhtute hinnatavasse: väga hästi ~~hästi~~ ~~keskmiselt~~

TA ON TAVALISELT ...

Ärev, närviline, murelik	—	—	—	☒	Sundimatu, rahulik, pingevaba
Sõbralik, soe, südamlük	☒	—	—	—	Külm, reserveeritud
Elava kujutlusvõimega, unistaja	—	—	☒	—	Praktiline, maine, kaine mõistusega
Usaldav, kergeusklik, naiivne	—	—	☒	—	Kahtlustav, skeptiline, küüniline
Võimekas, efektiivne, asjatundlik	☒	—	—	—	Saamatu, oskamatu
Tasakaalukas, rahulik	—	☒	—	—	Kergesti ärrituv, vihane, kergesti haavuv
Eraklik, häbelik, seltskonda vältiv	—	—	—	☒	Seltsi armastav, sotsiaalne, seltskondlik
Harjumuste kütkeis, eelistab tavapära	—	—	—	☒	Uuenduslik, eelistan vaheldust
Kaval, salatsev, manipuleeriv	—	—	—	☒	Avameelne, siiras, otsekohene
Korratu, hooletu	—	—	—	☒	Organiseeritud, koralik, süstemaatiline

Hindaja nimi: *R. M.* ..... Hindaja sugu: *M* .....
Hindaja vanus: *29* ..... Hindaja haridus: *kõrg* .....

ARNO BALTIN 50!*

Tõnis Arro

Panin pealkirja lõppu esialgu küsimärgi ka, aga pärast siis mõtlesin paar päeva ja tõmbasin selle maha. Sest tõesti – selles pole tegelikult midagi üllatavat, et Arno 50-aastane on. Talle see seisus kohe nagu sobib, ka viisakusest imestuse avaldamine poleks tema puhul nagu kohane. Maise matka poolel teel on aga sobiv küsida – kes on Arno Baltin? Milline on ta jälgelus? See pole lihtne, kuigi ainest on kogunenud küllaga. Sest Arnost on palju jälgi, nii kohtades kus ta olnud ja on, kui inimeste sees.

Mäletan üht kohtumist Arnoga läinud sajandi lõpukümnendi alguses. Uued tuuled olid minust just tallinlase teinud ja nii kohtusin üle hulga aja ka Arnoga. Küsimusele: “Mida sa siis nüüd teed ka...?” vastas ta iseenesestmõistetavalt: “Eks ikka sedasama mis ennegi ...”. Tormiliste muutuste-muutumiste taustal kõlas see üllatavalt. Kõik rääkisid ikka sellest, mida uut nad leidnud on, teevad, mõtleavad ja plaanivad, aga Arno oli täitsa endine ega kavandanud mingit suurt muutust. Juustes oli küll mõni hall karv rohkem ja kampsun teist värvi, aga muidu – ikka seesama Arno. Ja halle juukseid olin ta peas ennegi näinud.

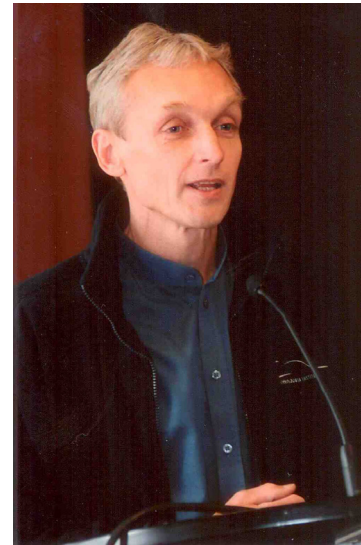
Arno ei ole mingi vihane tuletooja, aktiivne tunglakandja ega eesrügaja. Ta on rohkem olemise-mees, rohkem kulgeja kui kiirustaja, pigem mõtiskleja kui tormaja. Tema saavutused ei paista nii väga pealispinnale välja, sest ta läheb ikka rohkem sügavuti kui laiuti. Kui Arno esimest korda Ameerikasse sõitis, valis ta transpordivahendiks kaubalaeva. Majanduslikule kaalutlusele lisaks määras selle valiku küllap olulisel määral ka soov elada läbi teekonda, distantsti, kulgemist. Pärast Uues Maailmas veedetud õppeaastat vastas aspirant Arno küsimusele: “Mida sa seal siis õppisid?”, iseenesest mõistetavalt: “Õppisin savinõusid voolima.”

Arno on humanist, eksistentsialist ja

zen-mees. Või pole ta õieti ükski neist, on pigem isekõndija ja –mõtleva. Aga arvan teadvat, et noorusaegsed kohtumised Carl Rogersi ja Viktor Frankliga (jah tõesti-tõesti, nägin seda ise pealt!) ei möödunud jälge jätmata. Ja üks raamat, millest olen Arnot kuulnud viimasel ajal innustunult rääkimas on “Zen ja mootorratta hooldamise kunst”. Ma ei usu, et tal mootorratas oleks, autogi sobitub minu Arno-kuvandisse kuidagi pool-vastumeelselt. Paremini passib “mitte-midagi-tegemine Saja Aakri Metsas” kui suurtel kiirustel liikumine.

Arno on loovalt andekas ja tähelepanelik vaatleja. Ta oskab savi voolida ja hästi joonistada. Ülikooli ajal harrastas ta ka tegevuskunsti, mida siis *happeningiks* kutsuti. Ma ei imestaks, kui ta tuleks välja luulekoguga. Kord ühes psühholoogide kevad- või sügiskoolis palus külalisesineja kellelgi lätlast iseloomustada. Oodati muidugi stereotüüpset naabriviha väljendust, aga selle asemel esines Arno põhjaliku ja sisuka sõnavõtuga. Paljud ei tea, et Arno isakeel on läti keel ja et läinud aastal ilmus eesti keeles tema tõlgitud läti autori kristlik esseeraamat “Kümme käsku”. Ja vähemalt ühe näidendi kaasautor on ta ka.

Arno õpetab juba aastaid Tallinna Ülikoolis ja arendab koolitajana inimeste ametialast suhtluspädevust. Tema erihuviks on läbirääkimised, selles valdkonnas pole talle meil võrdset asjatundjat ega võrreldava kogemusega praktikut. Ta õpetab ka kuulamist, koostööoskusi, grupitööd ja muud. Viimasel ajal on ta tegelnud lepitamise kui tõhusa konfliktide lahendamise viisiga, õppinud tundma ja rakendama Avatud Ruumi meetodit. Kogenud suhtlemistreenerina ei ole ta kunagi nakatunud esoteerilistest lastehaigustest, mida psühholoogilise treeningu liikumine kunagi läbi põdes. Ta on tähtsaks pidanud suhtlemistreeningu meetoodilist

korreksust ja teaduslikku põhjendatust, aga teadusartikleid pole ta palju kirjutama vaevunud. Iseenda sõnutsi on ta seda teinud “olude sunnil”. Arno on Eesti Psühholoogide Liidu asutajaliige ja toimetanud mitmeid Psühholoogide Liidu väljaandeid rakenduspsühholoogia alal.

Arno on suurepärane läbirääkimiste õpetaja, aga ise mitte kuigi innustunud läbirääkija. Ta kehtestab end teisiti kui teisi endaga nõustuma pannes. Pigem taandub vaikselt, kui hakkab oma tahtmise saamiseks võitlema. Üks tsitaate, mida olen Arnolt kuulnud kordavat pärineb ühelt ta lemmikautorilt, Kurt Wonnegutilt ja kõlab umbes niimoodi: “Taevas, anna mulle jõudu muuta seda mida ma muuta saan, taluda seda mida ma muuta ei saa ning tarkust nende vahel vahet teha”. Seda jõudu ja tarkust on tal seni jätkunud, küllap jätkub ka edaspidi. Soovin lisaks veel õnne ja eakohaselt ka tugevat tervist.

* Minu nelja-aastane poeg oli mul selle kirjatiki kirjutamisel konsultandiks. Olles kogu jutu tähelepanelikult ära kuulanud, soovitas ta pealkirjaks “Savivoolija Arno”. Märgin selle, kui pealkirja variandi siinkohal ära, nagu ka kaasautori Madis Miikael Arro.

KONSTANTIN RAMUL 130

Jüri Alliku toimetatud raamatut “Ramul – elu ja psühholoogia” (TÜ Kirjastus, 2004) refereeris Iiris Luiga

Konstantin Ramul sündis Saaremaal Lümandas samal aastal kui Wilhelm Wundt asutas esimese psühholoogia laboratooriumi. Ramul õppis Kuresaare Saksa gümnaasiumis ja seejärel Riia vaimulikus seminaris. Edasi õppis ta St. Peterburgis filosoofiat ja psühholoogiat. Tema lõputöö oli “Descartes ja Spinoza psühholoogia”. 1919. aastal määrati ta Tartu Ülikooli psühholoogia dotsendiks ja alates 1927. aastast valiti ta psühholoogia professoriks. 1939. aastal, kuuekümnenda aasta vanusena, kaitses ta lõpuks doktoritööd

“Matemaatika ja psühholoogia” *Mathematik und Psychologie. Beiträge zur Geschichte und Theorie der Mathematischen und der Phänomenologischen Psychologie*).

Ramul oli esimene ja pikka aega ainus kodumaa psühholoog, keda maailm tundis, sest tal õnnestus avaldada 3 artiklit ajakirjas *Archiv für die Gesamte Psychologie* ja 2 artiklit ajakirjas *American Psychologist*. Need artiklid olid psühholoogilise eksperimendi kasutamise eelsoost ehk katsetest, mida tegid filosoofid ja arstid ammu enne psühholoogia sündi.

Enne Teist Maailmasõda ilmus temalt rahvusvahelistes ajakirjades vaid üks originaalne uurimus mitte-empüürlisest psühholoogiast (1929). Märkimisväärt on, et 1960. aastal kui Ramul oli juba 81. aastane, ilmus talt ajakirjas *American Psychologist* artikkel, mis on tänaseni üks parimaid töid 18. sajandi psühholoogia kohta. Artiklis kirjutas ta Christian Thomasiuse tööst, keda pidas kaasaegsete isiksusetestide loojaks.

Ramuli suurimaks teeneks on aga psühholoogia õpetamise traditsiooni

alalhoidmine Tartu Ülikoolis rohkem kui poole sajandi jooksul. Ta andis välja eksperimentaalpsühholoogia õpiku (1938) ja populaarteaduslikke raamatuid loomapsühholoogiast. Temast kirjutab Jüri Allik raamatus “Ramul – elu ja psühholoogia”, et tema esimest loengut kuulates jäi mulje, et toimus ehe kokkupuude inimesega, kes seisis väga lähedal ideele, millest psühholoogia oli tekkinud ja kujunenud. Pikema kokkupuuteaja möödudes olevat aga sügenenud pettumus, sest näis nagu puuduks Ramuli originaalne panus psühholoogiasse. Temanimelist fenomeni ega teooriat ei olnud. Veelgi pikema ajaperioodi möödumisel ehk kui oli möödunud 125 aastat Konstantin Ramuli sünnist, jõudis Jüri Allik aga järelduseni, et võibolla just tänu Ramulile on Eesti psühholoogia püsinud ja arenenud ning suudab kogu ülejäänud maailmas tehtavas kaas-aegses psühholoogias kaasa rääkida. Ramuli süstemaatilised tead-mised ja meetodite valdamine ning nende nõudmine tudengitelt lõi tausta, millele poleks olnud mõeldav, et umbes 35 aastat tagasi murdis Eesti psühholoogia ennast läbi rahvusvahelistesse ajakirjadesse.

PUUILM

Arno Baltin

Elas kord üks puujalaga mees. Ta oli väga tubli ja sai oma eluga ilusasti hakkama. Sealsamas lähedal elas ka üks puujalaga naine. Ka tema oli tubli. Nad said kord juhtumisi kokku ja hakkasid sestpeale koos elama. Neil oli kahe peale kaks päris ja kaks puujalga. Neil oli tore koos jalutamas käia. Kui nad ühte sammu astusid, klõbisesid puujalad mõnusalt. Vahel nad tiirutasid kumbki ümber oma puujala.

See oli kaunis nagu tants. Vahel tagusid nad üksteise puujalga päris jalaga. See polnud üldse valus.

Nad olid mõnda aega koos elanud, kui neil sündisid lapsed. Kaks last sündis. Mõlemal üks puujalg. Kahe peale kokku oli lastel kaks päris ja kaks puujalga. Neil oli tore jalutamas käia. Kui nad ühte sammu astusid, klõbisesid nende puujalad mõnusalt. Vahel nad tiirutasid kumbki ümber oma puujala. See oli lõbus. Vahel tagusid

nad üksteise päris jalga puujalaga. See oli üsna valus.

Kord rääkisid ema ja isa lastele suguvõsa pärimusest. Tuli välja, et ka laste vanavanemad olid puujalaga. Ja niimoodi vähemasti 7 põlve tagasi. Kaugemale pärimus ei ulatunud. Tegelikult olid kõik inimesed sellel maal puujalaga. Jumal teab kuidas see nii oli läinud. Võibolla oli temagi puujalaga.

EESTI PSÜHHOLOOGID *WEB OF SCIENCE* AJAKIRJADES 1980-2009**Jüri Allik**

Eestis on üle 50 kas psühholoogi haridusega, Eesti Psühholoogide Liitu kuuluvat, doktorikraadi omavat või siis selles suunas pürgivat psühholoogi, kes on avaldanud vahemikus 1. jaanuar 1980 kuni 23. jaanuar 2009 artikleid ajakirjades, mida indekseerib *Web of Science (WoS)*. Nimekirjas pole neid, kes omavad psühholoogia doktori- või magistriskraadi, kuid pole *WoS* ajakirjades töid avaldanud või on alles noored uurijad, kes on avaldanud alles oma esimese või paar esimest

tööd. Välja on jäänud ka spordi-, pedagoogika või muude naaber-teadustega tegelejad, kelle uurimisala kattub vaid osaliselt psühholoogiaga. Mitteunikaalsete nimede korral kasutati piiranguna autori praegust või varasemaid aadresse. Tabelis 1 on toodud Eesti psühholoogide summaarse tsiteeritavuse pingerida. Lisaks tsiteeringute koguarvule on toodud ka *WoS*-i ajakirjades ilmunud artiklite (kõik liigid kaasa arvatud konverentsi esinemiste teesid) koguarv, Hirschi indeks ja viidete juurdekasv kahel viimasel aastal.

Tabeli tipus on Risto Näätänen, kes on 2007. aastast Tartu Ülikooli psühholoogia instituudi kognitiivse neuroteaduste professor. See on igati ootuspärane, kuna ta kuulub maailma 0.1% protsendi kõige tsiteeritumate teadlaste nimekirja (*HighlyCited.com*) ja ta oli enne Tartusse tulekut Soome kõige tsiteeritumaks teadlaseks. Tabelis 2 on toodud eestlastest psühholoogid, kelle akadeemiline seotus jääb väljapoole Eestit. Kõik tabelis toodud 5 nime on aga Eesti Psühholoogide Liidu liikmed.

Tabel 1. Eesti psühholoogide tsiteeritavuse pingerida

Rnk	Nimi	N	Cit	N/Cit	H-index	Cit 2007	Cit 2008	Cit 2007/8
1	Näätänen, Risto	415	16 298	39.27	65	1417	1755	3172
2	Harro, Jaanus	150	2 153	14.35	25	146	225	371
3	Allik, Jüri	120	1 376	11.47	18	171	272	443
4	Luuk, Aavo	7	587	83.86	4	50	59	109
5	Realo, Anu	30	299	9.97	10	38	78	116
6	Niit, Toomas	10	240	24.00	3	22	24	46
7	Bachmann, Talis	45	187	4.16	8	25	23	48
8	Aluoja, Anu	19	119	6.26	6	8	14	22
9	Liik, Kadi	2	113	56.50	1	8	8	16
10	Pulver, Aleksander	12	111	9.25	7	23	24	47
11	Tõnisssar, Margus	13	111	8.54	5	14	34	48
12	Pullmann, Helle	12	87	7.25	5	18	34	52
13	Laidra, Kaia	10	86	8.60	6	17	43	60
14	Toomela, Aaro	23	82	3.57	6	18	39	57
15	Pöder, Endel	26	62	2.38	4	9	22	31
16	Hannus, Aave	14	60	4.29	3	15	11	26
17	Eensoo, Diva	15	57	3.80	4	18	16	34
18	Häidkind, Riina	6	52	8.67	3	8	17	25
19	Kikas, Eve	16	51	3.19	5	5	18	23
20	Kreegipuu, Kairi	23	50	2.17	4	7	16	23
21	Podar, Iris	4	49	12.25	3	10	13	23
22	Kallasmaa, Talvi	4	44	11.00	3	6	12	18
23	Tulviste, Peeter	8	43	5.38	3	4	2	6
24	Gehde (Tuulmets), Tiia	9	43	4.78	3	0	9	9
25	Vadi, Maaja	11	43	3.91	2	1	6	7
26	Alttoa, Aet	12	40	3.33	4	3	11	14
27	Kiive, Evelin	12	38	3.17	3	13	7	20
28	Kõiv, Kadri	15	33	2.20	3	7	24	31
29	Paaver, Marika	11	30	2.73	4	9	15	24

30	Tulviste, Tiia	16	30	1.88	4	2	2	4
31	Must, Olev	4	29	7.25	3	4	3	7
32	Mällo, Tanel	14	29	2.07	3	4	17	21
33	Niit, Kaisa-Kitri	4	27	6.75	1	9	10	19
34	Veisson, Marika	8	26	3.25	2	6	4	10
35	Ross, Jaan	9	26	2.89	3	1	3	4
36	Rauk, Marika	4	22	5.50	2	1	1	2
37	Teichmann, Mare	4	16	4.00	1	3	4	7
38	Mizera (Kants), Luule	7	16	2.29	3	1	1	2
39	Luiga, Iiris	11	16	1.45	2	3	7	10
40	Aavik, Toivo	6	11	2.20	2	4	6	10
41	Kotik, Mihhail	6	9	1.50	2	0	1	1
42	Alas, Ruth	16	9	0.56	2	1	7	8
43	Konstabel, Kenn	7	8	1.14	2	1	6	7
44	Valk, Aune	2	7	3.50	2	2	0	2
45	Matrov, Denis	7	7	1.00	2	0	6	6
46	Rüütel, Eha	3	6	2.00	1	2	0	2
47	Möttus, Rene	4	5	1.25	1	2	2	4
48	Hommuk, Karita	4	3	0.75	1	1	1	2
49	Kreegipuu, Maie	4	2	0.50	1	0	2	2
50	Raudsepp, Maaris	5	2	0.40	1	0	2	2
51	Kullasepp, Katrin	1	0	0.00	0	0	0	0
52	Kolga, Volli	8	0	0.00	0	0	0	0

Märkus: N = artiklite (kaasa arvatud konverentsi ettekanded) arv ajakirjades, mida indekseerib Web of Science vahemikus 1. jaanuar 1980 – 23. jaanuar 2009; Cit = tsiteeringute arv (ainult need artiklid, mis on ilmunud indekseeritud ajakirjades); N/Cit = keskmine viidete arv ühe artikli kohta; H-indeks = Hirschi indeks e artiklite arv, mida on viidatud vähemalt h korda; Cit 2007 = viidete arv 2007. aastal; Cit 2008 = viidete arv 2008. aastal; Cit 2007/8 = viidete arv viimasel kahel aastal.

Oluline on lisada, et mitmed kummaski nimekirjas toodud psühholoogid kaotavad üsna palju viidetes, kuna märkimisväärne osa viiteid on nende töödele, mis ei ole ilmunud *WoS*-is indekseeritud ajakirjades (näiteks monograafiad ja raamatu peatükid). Kõige rohkem kaotab raamatutele viidetes Risto Näätänen, kelle monograafiat *Attention and brain function* (1992) on viidatud 1279 korda

ja Endel Tulving, kelle *Elements of episodic memory* (1983) on viidatud 2111 korda. Kaotavad ka Talis Bachmann, kelle *Psychophysiology of visual masking* (1994) on viidatud 74 korda ja Peeter Tulviste, kelle *The cultural-historical development of verbal thinking* (1991) on viidatud 43 korda. Proportsionaalselt kaotab kõige rohkem ilmselt aga Jaan Valsiner, kes on avaldanud paarkümmend mono-

graafiat, mida on kokku viidatud vähemalt 1000 korda.

Kaotsi lähevad ka viited, kus autorid on peidetud grupiautori nime taha. Näiteks 2005. aastal ilmunud artiklit McCrae, Terracciano, and 78 Members of the Personality Profiles of Cultures Project (2005), Universal features of personality traits from the observer's perspective: Data from 50 cultures,

Tabel 2. Eesti Psühholoogide Liidu liikmed, kelle akadeemiline seotus on väljaspool Eestit

Rnk	Nimi	N	Cit	N/Cit	H-index	Cit 2007	Cit 2008	Cit 2007/8
1	Tulving, Endel	123	12 297	99.96	52	743	768	1511
2	Panksepp, Jaak	179	4 332	24.20	37	403	505	908
3	Salasoo, Aita	7	552	78.86	4	8	14	22
4	Rakfeldt, Jaak	22	361	16.41	11	25	34	59
5	Valsiner, Jaan	89	339	3.80	11	36	45	81

Journal of Personality and Social Psychology, 88, 547-561, on viidatud 23. jaanuari 2009. aasta seisuga 75 korda (kuulub sellega Essential Science Indicators andmetel 1% psühhiaatria/psühholoogia enim tsiteeritud tööde hulka). Kuna *Ameerika Psühholoogia Assotsiatsioon* (APA) seab oma ajakirjades piiri autorite arvule, siis on kaks Eesti psühholoogi (Anu Realo ja Jüri Allik) nähtamatud grupi nimetuse taga. Muidugi on viidete koguarv ja H-indeks ebaõiglane nooremate suhtes. Vanematel tegijatel on paarikümne aasta jooksul ilmunud suur hulk artikleid, mis

kõik viiteid koguvad. Viimased kaks tulp näitavadki seda, kui suur on olnud viidete juurdekasv viimase kahe aasta jooksul. Selle põhjal võib teha esialgse prognoosi, milliseks võib kujuneda viidete koguarv lähiaastatel.

Juhendi „Nõuded Tartu Ülikooli õppejõu või teadustöötaja ametikohtade taotlejate hindamisel” (27. aprill 2007) kohaselt eeldatakse professoriks kandideerijalt kõrgetasemelist teadustööd vähemalt 15 rahvusvahelisel tasemel eelretsenseeritava teaduspublikatsiooni mahus

ning loodus-, reaali- ja meditsiiniteadustes ning eksperimentaalsetes sotsiaal-teadustes eeldatakse kandideerijalt vähemalt 50 rahvusvahelist tsiteeringut. Publikatsioonide arvu mõttes rahuldab seda nõuet 15 ja tsiteeringute osas 20 Eesti psühholoogi. Kuigi need nõuded on üsna tagasihoidlikud pole ometi ühtegi teist Eesti sotsiaalteaduste valdkonda, kus nii palju uurijaid oleks lähedal või üle professori miimumnõuetest.

2008. AASTA PSÜHHOLOOGIA ERIALA VASTUVÕTUST

Margus Tõnissaar

Igal aastal võetakse psühholoogia erialale vastu uusi üliõpilasi, millest on ka aeg-ajalt EPL ajalehes tehtud ülevaade. Viimased minule teadaolevad artiklid ilmusid aga peaaegu 15 aastat tagasi, mistõttu on paras aeg sellel teemal jälle sõna võtta ja kui jätkame vastuvõtu tulemuste kajastamist ka edaspidi iga 15 aasta järel, võime suisa rääkida nende regulaarsest ja korrapärasest kajastamisest.

Vastuvõtukatsed on väga sportlik üritus, sest higi ja pisaraid valatakse palju. Tundub, et komisjon valab rohkem higi ja kandidaadid enam pisaraid. Vastuvõtt 2008. aasta juunis toimus väga rasketes ilmastikutingimustes. Palavad rannailmad ei olnud niivõrd rasked kandidaatidele, kellel ei olnud tegelikult mingit kohustust eksamiteks valmistuda, küll aga komisjoni liikmetele, kes mahukaid teste ja intervjuusid pidid läbi viima. Lisaks leidub alati kandidaate, kes vajavad enam personaalset lähenemist kui teised. Näiteks saabub mõni vestlustele viimaste seas ja üritab peale tööpäeva lõppu erinevatelt komisjoni liikmetelt nuruda lisaküsimusi, sest intervjuu aeg on meil lühike.

Nüüd vastuvõtu protseduurist ja valimist lähemalt. Kõik kandidaadid pidid läbima akadeemilise võimekuse testi ja ületama 40 punkti künnise, et pääseda järgmisele – eriala testile. Psühholoogia erialal vastasid kandidaadid erialatestis kirjalikult 10-le psühholoogia valdkonna küsimusele,

esitasid ühe kirjaliku katsedisaini uurimuse probleemi lahendamiseks ja kõige lõpuks läbisid intervjuu, mis baseerus eelnevalt täidetud laiendatud CV vormile. Kandidaadi lõpphindest moodustas 40% akadeemilise võimekuse testi tulemus, 15% kirjandi tulemus, 15% kandidaadi enda valitud teise riigieksami tulemus ja 30% eriala testi tulemus. Riigi poolt oli 2008. aastal tellitud 15 kohta neile, kes võimalikust 100 punktilisest lõpphindest said vähemalt 75 punkti ehk ületasid lävendi. Nende kohtade pärast astus võistlustulle 279 kandidaati. Seega kujunes konkursiks 18,6 inimest ühele riigi poolt finantseeritavale kohale. Täiendavalt oli 60-punktilise lävendi ületanutel aga võimalus asuda õppima oma raha eest. Ühtekokku võeti 2008. aastal vastu 15 uut üliõpilast riigieelarvelisele ja 15 riigieelarvevälisele kohale.

Kandidaatide valimi analüüs näitas, et keskmine vanus oli 20 aastat, noorim 18 ja vanim 32 aastane. Psühholoogia eriala on jätkuvalt naiste hulgas populaarsem: 279 kandidaadist 210 olid neid ja 69 noormehed ehk ainult 25%. Võiks öelda, et tegemist on suhteliselt naiseliku erialaga, aga sarnaselt psühholoogia erialale, on ka näiteks politsei erialale politseikoolis naissoost kandidaatide osakaal olnud varasematel aastatel kõvasti üle 50%. Tõenäoliselt maskuliinsed reklaamid, aga ka eelneva sõjaväe teenistuskohustuse täitmise kaotamine on noormeeste osakaalu tõstnud politsei erialal 50%-ni. Võib-olla peaksime ka meie hakkama relvis psühholooge televiisoris näitama?

Akadeemilise võimekuse testi sooritanud 279-st kandidaadist pääses eriala testile edasi 119, neist noormeeste osakaal oli tõusnud 29%-le, kuid statistiliselt ei sooritanud noormehed akadeemilise võimekuse testi neidudest paremini. Erinevusi ei olnud ka psühholoogia eriala testi soorituses, aga neid olid oluliselt paremad kirjandi kirjutamisel ja said paremaid hindeid laiendatud CV-s vastatud küsimuste eest. Ma usun, et erinevused CV-s vastatud küsimuste eest oleks esinenud ka siis, kui CV täitnud kandidaatide sugu oleks komisjoni liikmetele olnud teadmata ehk tüdrukute hulgas oli lihtsalt nende testide sooritamine parem. Ilmselt seetõttu pääses tasuta kohtadele ainult 20% ehk kolm noormeest ja isegi neist kaks on praeguseks psühholoogia erialal õppimisest loobunud. Olukord oli sarnane ka tasulise õppe valinud tudengite hulgas, kus vastu võeti samuti ainult kolm noormeest, kellest üks on praeguseks hetkeks psühholoogia erialal õppimisest loobunud. Linnadevaheline võrdlus näitas, et Tallinnas akadeemilise võimekuse testi teinud kandidaadid osutasid konkursil oluliselt edukamateks võrreldes Tartus testi teinud kandidaatidega. Ja võib olla pakub mõnele huvi, et kõige populaarsem nimi 2008. aasta psühholoogia erialale kandideerinute hulgas oli Kadri – meile kandideeris 8 Kadrit, 5 Liinat, Kristjanit ja Helenit, kuid suuremat edukust ükski nimi konkursil kaasa ei toonud.

Testide põhjalikum analüüs tekitas mitmeid huvitavaid aruteluküsimusi. Nimelt toimus psühholoogia eriala testi täitmine küll samal päeval, aga kahes osas: kell 10.00 ja kell 14.00. Kandidaadid olid jaotatud testidele registreerumise alusel ehk varem registreerunud tegid testi hommikul, hiljem registreerunud peale lõunat. Hommikul testi täitnud pälvisid palju kõrgemad hinned kolmest osast koosnenud eriala testi eest võrreldes peale lõunat sooritanud rühmaga. Võib olla muutub vaimse võimekuse tase ööpäeva jooksul sellisel määral, mis omakorda võib olla sõltuv näiteks ajavahemikust ärkamise ja testi või lõunapausi ja testi sooritamise vahel. Kuid põhjus võib olla ka selles, et enne ja peale lõunat kasutati testimisel erinevaid küsimusi ja uurimistemasid, mis võisid osutada raskusastmelt liiga erinevaks. See oleks aga minu arvates liiga lihtne ja igav seletus. Sellest hoolimata võiks proovida järgmisel korral testid ära vahetada või kasutada

hoopis ainult ühte ja mahukat testiversiooni, mille küsimusi oleks keerulisem pähe õppida. Nüüd lähemalt komisjoni enda tööst. Sisemine reliaablus hindajate vahel oli üsna kõrge ($r=0,42-0,71$ uurimis-ülesandele, $r=0,69-0,80$ CV-dele), kuid siiski esines teatud anomaaliaid: komisjoni liikmete hinnangud uurimusele ja CV-le kippusid korreleeruma eelnevate testide tulemustega. Kusjuures mõju ei olnud ühesugune: mõne liikme hinnangud CV-le korreleerusid tugevalt korreleerusid tugevalt akadeemilise võimekuse testiga. Tänu ülekuulamise tehnikate rakendamisele õnnestus mul tuvastada, et eelnevate testide tulemused ei olnud hindajatele täiesti tud tulemusi võrrelda ka vastuvõetud tudengite õpi- ja teadustöö sooritustega, saab täpsemalt öelda, millise komisjoni liikmega ülejäänud konsulteerida võiks.

Kuluefektiivse valiku protseduuri jaoks ei ole mõtet kasutada mitut testi

sama võimekuse hindamiseks. Antud juhul korreleerusid kõik valikumeetodid omavahel. Korrelatsioon oli kõige madalam akadeemilise võimekuse testi, kirjandi ja kolmest osast koosneva eriala testi vahel ($r=0,20-0,26$, $p<0,01$). Teise riigieksami tulemuse arvestamise ma edaspidi välistaksin, sest see korreleerub ülejäänud testide tulemustega palju kõrgemalt, eriti akadeemilise võimekuse testiga ($r=0,42$, $p<0,0001$). Viimasel juhul on põhjus ilmselt selles, et enamik valisid oma teiseks eksami hindeks inglise keele, aga akadeemilise võimekuse test sisaldab juba võõrkeele osa. Loodame, et meil jätkub edaspidi püsivust koguda andmeid vastuvõetud tudengite edasise käekäigu kohta. See võimaldaks meil kindlaks teha ühe või teise meetodi paremust, korreleerides vastuvõtu tulemusi üliõpilaste õpi- ja teadussooritusega.

„PAUKPADRUNITEGA” AJJU TULISTADES: LÜHIÜLEVAADE TMS-IST

Talis Bachmann

Üks produktiivsetest suundadest teaduslikus psühholoogias on kasutanud teavet, mis saadakse lokaalsete ajukahjustustega patsientide tunnetus- ja käitumise reglatsiooni võimeid uurides. Teades, millises kohas ja millise ulatusega kahjustusega on tegemist ja tõdedes, millist laadi häireid või puudujääke see tunnetuses või toimingutes kaasa toob on neuropsühholoogid aidanud paremini mõista psüühika aluseks olevate ajustruktuuride rolli ja nende psüühiliste protsesside endi ülesehitust (Broca, Wernicke, Pribram, Luria, Penfield, Weiskrantz, ...). Vaatamata praeguseks kogutud suurele hulga väärtuslikele andmetele on see meetod küllaltki piiratud. Olles „armuand” argielu draamatilisema ja kohati traagiliste nootidega poole pealt, paneb ajukahjustus teadlase passiivsesse rolli, kus ta kasutab ära juhtumeid meditsiinipraktikast, kuid need on etteplaneerimatud (mõistagi!),

suurt statistilist valimit mitte võimaldavad ning ühtlasi on iga kahjustus suuremal või vähemal määral kordumatu. Seega on kõikehõlmavate üldistuste tegemine raskendatud. Viimastel aastatel, pärast ühe 1986. aastal Barkeri poolt laiemalt tutvustatud meetodi kasutuselevõttu, on aga aju töö ja psüühika seoste uurijate võimalused oluliselt avardunud. Trans-kraniaalne magnetstimulatsioon (TMS) võimaldab sellele juurdepääsetavates ajukoore piirkondades esile kutsuda lühiajalisi pöörduvaid ning tervisele kahjutuid häireid vastava piirkonna töös ning uurida nende efekte psüühikale ja toimingute sooritamisele. Seega on mõistetav, et mõnikord seda meetodit ka virtuaalsete kahjustuste meetodiks kutsutakse.

Selle meetodi eelised on suure hulga üksikkatsetuste võimalikkus, ajuprotsesside mõjutamine täpselt seal, kus soovitakse ning korduvalt samas kohas samasuguste häirituste esilekutsumine, meetodi standardiseerita-

vus, ja mis põhitähtis – kui enamik kognitiivse ja afektiivse neuroteaduse meetoditest inimese psüühika uurimises ajuprotsesside kuvamise moodsate aparatuuridega (fMRI, PET, EEG, MEG) kasutab paratamatult korrelatiivset analüüsi, siis TMS võimaldab uurida kausaalseid protsesse. Uurija mitte ei vaata, kuidas mingi psüühikaprotsess ja vastav ajuaktiivsuse muster või signatuur korreleeruvad, vaid kutsub ise sihipäraselt esile mingi muutuse psüühilises protsessis või toimingutes. Eeliseks on ka kindlus selles, et meie poolt taotletud mõju jõuab meid huvitavas ajupiirkonda just täpselt sellel hetkel, kui impulss antakse (nojah, mõnevõrra hiljem, kuid valguse kiirus pluss närvikiudude ja neuronite ülikiire reageerimine magnetvälja muutusele teevad selle mõju kiiruse praktiliselt samahetkeliseks).

TMS tööpõhimõte on lihtne. Poolist lastakse läbi tugev lühiajaline elektriimpulss, sellega kaasneb samal hetkel magnetvälja teke, pooli kolju

lähedal kindlas kohas olles see magnetväli põhjustab bioelektrilise kunstliku protsessi nendes aju piirkondades, mis mõjutusele lähedal on ning kui sellega kaasneb mingi muutus subjektiivsetes kogemustes, kognitiivse ülesande täitmisel, afektiivses seisundis või liigutusaktiivsuses, saab järeldada selle piirkonna vastavat olulist rolli selles funktsioonis. Esialgu kasutati üksnes rõngakujulisi pooli, mis võimaldasid magnetvälja, mis pole ruumis väga täpselt piiritletud. Nüüd on lisandunud 8-kujuliste poolide kasutamine, mille eeliseks on võimalus magnetvälja kitsast püramiidjat vihku suunata täpsemini ja väiksema alale, sinna kuhu soovitakse. (Kahe ringja pooli juhtmete ühisalal tekib tugevam ja kitsam väli.) Tavaliselt on impulsi kestus mõõdetav alla-millisekundi diapasonis. Kasutatakse mono-faasilisi ja bifaasilisi impulsse ning kaheks peamiseks stimulatsiooni-rezhiimiks on üksikimpulsside rezhiim ja kiiresti üksteisele järgnevate impulsside rezhiim (rTMS). Uuemad 8-kujulised poolid võimaldavad stimulatsiooni selgesti väiksemal alal kui 1 cm². TMS-stimulatsioonile ligipääsetavad on suur hulk psüühika-funktsioonide seisukohalt olulisi ajukoore keskusi ja piirkondi: praktiliselt suurem osa otsmikusagarast (orbitofrontaalkorteks ja eesmine tsingulaarkorteks kui paljudes olulistest funktsioonides osalevad piirkonnad kahjuks siiski mitte), enamus kiirusagarast, ülemine osa oimusagarast ning suur osa kukla-

sagarast. Hippokampus ja kuklasagara ning oimusagara alumised piirkonnad on rasked või võimatud stimuleerida, kuna jäävad varju või on lähedal struktuuridele ja organitele, mille stimuleerimine kutsub esile ebasoovitavaid kõrvaltoimeid või ebamugavust. (Kaelalihased, sisekõrv, väikeaju, ...)

Küllaltki efektsed ja veenvad on sellised TMS rakendused, kus efekt on selgesti nähtav või vahetult kogetav. Motoorset keskust tsentraalvaos stimuleerides on võimalik katseisiku tahtest sõltumatult esile kutsuda tema jäsemete liikumist. Nii näiteks on standardseks testiks nn pöidlalõmbuse test. Kõigepealt leitakse pöidlapiirkond (muuseas, mõnel inimesel leiab selle mõne hetkega, kuid meie laboris on olnud juhtumeid, kus selleks läheb üle tunni aja). Selle leidmisest annab tunnistust see, et TMS esitamisel tõmbleb põial, kuid samas käelaba ja ükski teine sõrm ei liigu. Seejärel vaadatakse, milline on vähim impulsi tugevus, mille puhul tõmblus kergelt tekib. See on nn pöidlalävi ja enamiku aparatuuride puhul moodustab vastav impulsi tugevus umbes 40-60% võimalikust impulsi maksimumtugevusest. (Huvitav on see, et konkreetse isiku pöidlaläve ja sensoorsete reageeringute läve vahel kindlat seost pole leitud.) Somato-sensoorset piirkonda stimuleerides on võimalik kutsuda esile kunstlikke puuteaistinguid. Nägemis-piirkondi stimuleerides saab esile kutsuda fosfeene (kunstlikud nägemisaistingud) ja skotoome (kontrastsuse tuhmistumine tajutava objekti mingis piirkonnas). Ka liikumisaistinguid piirkonna V5 mõjutamisel. Kiiru- ja otsmikusagara ning kõrgemate temporaalsagara teatud alade TMS põhjustab sageli mitte just otseselt kogetavaid fenomene, aga mõjutab sooritust tähelepanuülesannetes, lühimälu ülesannetes, objektide äratundmises, otsuste vastuvõtmisel jne.

Tavaliselt kutsub rTMS, kui seda rakendada minuteid, esile kas vastava stimuleerimispiirkonna stimuleerimise järgse väsimise või pärssimise (seda just madalama sagedusega, nt 1-Hz stimulatsiooni korral) või siis hoopis

ergastamise (pikaajaline potentsiaalsiooniefekt saabub sagedamini just kõrgema sagedusega rTMS kasutamisel, nt 10 Hz). Lisaks neuroteaduslikele ja psüühobioloogilistele fundamentaaluuringutele kasutatakse TMS meetodeid neuroloogilises rehabilitatsioonis, diagnostikas, aga üha enam ka ravis. On saavutatud edu liikumisfunktsiooni taastamisel, üldise toonuse tõstmisel, peavalude ravis, psüühikahäirete leevendamises jm. Väga kasulik on TMS aju erinevate piirkondade funktsionaalse sidususe ja ühenduvuse uurimisel ja kindlaks tegemisel. Selles suunas on oluliseks edasiminekuks olnud TMS kombineerimine EEG ja MEG meetoditega. TMS impulsi esitamise järel nähakse ära, kui kiiresti, millise jõuga, kui kaugele ja millise mustri järgi TMS poolt esile kutsutud häiritus edasi levib. (Selline TMS+EEG on ka meie laboris kasutusel. Valmistatud Soome ettevõtte Nexstim poolt. Nii et Nokia pole ainus asi, mida põhjavnad maailmaturul müüvad – lisaks Eestile USA, Jaapan, Saksama, jne. Aparatuuri põhimoodulid on TMS aparaat koos pooliga, EEG aparaat koos elektroomütsiga, impulsi ruumilise täpse navigeerimise süsteem infrapuna-stereokaamera, kiirelt töötava arvutitarkvara ning erimeetodil valmistatud reflektorite-orientiiride baasil, tarkvara ja kuvamismeetodid pea+aju MRI kujutise baasil impulsi fokuseerimiseks.) Moodsate TMS-aparaatide oluliseks osaks on saanud MRI-põhine impulsi navigeerimine. See võimaldab suuremat täpsust vanade „mõõdan-pöidla-otsaga” meetoditega võrreldes ning, mis eriti oluline, konkreetse katseisiku ajustruktuuride eripära täpset arvestamist. Või-olla lugeja ei usu, aga iga inimese aju on hämmastavalt suurel määral individuaalne oma proportsioonides, käärude ja vagude mustri ja looklemistes, kihtide sügavusel jne.

Selle ilusa jutu juures on aga irooniline, et TMS toimemehhanism on senini täpselt teadmata. Väga üldiselt arvatakse olevat kaheks peamiseks pärssiva või pidurdava mõju mehhanismiks (i) lokaalse neuronalse müra tekitamine (a la

teleekraanil nähtav „lumesajutaoline” müra, mida kutsuvad esile parasiitvoolud ja häiresignaalid), mis segab loomuliku normaalse protsessi segamatut kulgemist või realiseerumist ning (ii) normaalsete neuronaalsete protsesside ja/või neuronite oleku (püsiva membraanipotentsiaali) pidurdamine. Pikaajalised mõjud põhinevad ilmselt sünaptilise ülekande valmiduse blokeerimisel ja pikaajalisel potentsiaatsioonil.

TMS baasil tehtud uurimuste

publikatsioone ilmub nüüd kasvavas tempos nagu seeni pärast vihma. Ja juba on suurim teaduskirjastus Elsevier alates eelmisest aastast üllitanud uue vastavateemalise teadusajakirja Brain Stimulation. Mitmed TMS abil tehtud tööd on jõudnud tippajakirjadesse Nature, Science, PNAS jmt. Näiteks Massimini jt töö Giulio Tononi uurimisrühmas, kus näidati impulsilevi piiratust ja ajupiirkondade sidususe kadumist une ajal, Pascual-Leone ja Walsh'i töö liikumistaju keskuste tagasisidest

esmasesse nägemispiirkonda, mis on vajalik liikumistaju tekkeks teadvuse tasemel, tööd kiiru-, oimu- ja kuklasagara ühendpiirkonna olulisusest või otsmikusagarast lähtuvate tagasisideprotsesside tähtsusest selektiivses tähelepanus jne. Ilmselt on TMS tulnud, et jääda – jääda ja areneda edasi ühe keske ajuteadusliku psühholoogia meetodina neuroloogia ja muude neuroteaduste meetodiks olemise kõrval.

SÜDAMEVALUST

Möödunud aasta lõpus ilmus prof Tõnu Lehtsaare religioonipsühholoogiliste esseede kogumik „Kümme korda ühte jökke”. Väljaandjaks oli Tartu Ülikool Kirjastus. Alljärgnev on lühendatud variant ühest seal ilmunud esseest.

Inimesed valutavad oma südant erinevate asjade pärast. Valu põhjusteks võivad olla pisiasjad, üksikud sündmused, inimesed, suhte sündmused, ideed ja väärtused. Psühholoogina inimestega suheldes hakkab mulle tunduma, et see, mille pärast inimesed südant valutavad, ütleb midagi väga olulist nende kohta. Seega on südamevalu kõrge diagnostilise väärtusega näitaja. Inimesed eristuvad oma südamevalu põhjuse alusel. Südamevalu on raske mõista, sest seda on raske sõnastada ja mõõta ning minu enda süda ka vahel valutab..

On huvitav, et sügavalt inimlik on üldinimlik. Humanistliku psühholoogia rajaja Abraham Maslow pidas näiteks tippelamust (kõiksusega kohtumise, olevaga osaduse kogemust) ennastaktualiseerivate (kõrgeimal tasemel oma vajadusi rahuldavate, enda potentsiaali teostavate) inimeste tunnuseks. Hiljem ta korrigeeris oma seisukohti ja ütles, et psühhoterapeutiline praktika on teda viinud veendumusele, et kõigil inimestel on olnud tippelamusi. Nad võivad olla need unustanud, ent teraapia käigus suudetakse neid meenutada. Nii on ka südamevalu üldinimlik. Need, kes ütlevad, et nende süda ei valuta kunagi ega millegi pärast kas valetavad või ei mäleta.

Südamevalu on inimeseks olemise viis. Need, kelle süda ei valuta, on südametud inimesed. Südametutega ei saa rääkida ei südameasjadest, südamest südamesse ega isegi südamlikult mitte. Paljudes keeltes kasutatakse olulise kohta väljendeid, et see murrab mu südame, see läheb mulle südamesse, see tuleb südamest. Ilmselt vaid seda sorti asjad saavadki panna südame valutama, mis sealt läbi käivad. Asjad ja südamed on erinevad. Samadele nähtustele reageerivad erinevad südamed erinevalt. Erinevusi aitavad kõige peremini mõista just äärmused. Südame tundlikkuse äärmused on suletus ja avatus.

Suletus on see südameolukord, kus südamele ei lähe miski korda, kõik oluline ja ebaoluline jäävad südamest väljapoole ja selles mõttest südant otsekui polegi. Suletuse kõige selgem vaste on südametus. Kui pole südant, siis pole mõistmist, kaasaalamist, au ega häbi, on vaid EGO. Suletus on väga huvitav, sest suletud süda=südametuse pole suletud mitte ainult ümbritsevale, vaid ka iseendale. Suletud süda on lõpmatult üksildane, tal pole kedagi, ka iseennast mitte. Südametuse algab ja lõpeb iseenda puudumises. Väljast vaadates jätab ta kalgi mulje ja seepärast kasutatakse sõnu nagu kõva süda ja kivist süda. Kivid ei tunne, kivid ei valuta, kivid ei avane.

Avatus on südameolukord, kus süda on avatud kõigile ja kõigele. Avatud süda on avatud ka valule. Peame nendega midagi peale hakkama, kes on meie tuppä tulnud. Tähtis pole, kas kutsusime või nad ise trügisid. Kui miski tuleb südamele väga lähedale, siis ta võtab killu südamest ja paneb südame valutama. Kui võetakse väga palju kilde, siis südant ei jää varsti järele. Jääb vaid suur valu. Avatud süda on otsekui kõikide oma, kuulumata vaid iseendale. Kuuluda kõikidele on enesekaotamise kiireim viis. Olla lõpuni avatud tähendab kanduda laiali. Kanduda laiali tähendab elada edasi seal ja nendes, kes maid laiali kannavad ja selleks meie südame tükke kasutavad. Seepärast tuleb valida sõpru ja neid, keda enda lähedale laseme, et mõttetut ja tühisust meid laiali ei kannaks.

Rebane avas Väikesele Printsile oma saladuse öeldes, et ainult südamega näed hästi. Kõige tähtsam on silmale nähtamatu. Ilmselt on nii kivist kui valimatult avatud süda pimedad. Ühte pimestab suletus, teist valimatus. Tasakaalustatus on tähtis. Lihtne on valida ülemise ja alumise, parema ja vaskau vahel. Raske on valida õiget määra. Vasak ja parem antakse meile ette, määra üle tuleb aga otsustada mingite väärtuste alusel, mis pole seotud vahetu valikuga. Vaid väärtustundlik süda suudab olla parasjagu avatud ja parasjagu suletud – otsustada õige määra üle, olla nägija.

Süda teeb häält. Südant tuleb kuulata vaikides. Ta tahab, et teda kuulataks. Südant saab sundida sõna võtma, kuid teda ei saa sundida vaikima. Mulle tundub, et meie ajal on nii palju kära ja lärmi just sellepärast, et me ei oska oma südant kuulata ja kardame vaikust, mis võiks meid selleks sundida. Need, kes ei kuula oma südant on sama head kui südametud inimesed. Viil kapi otsas võib olla tore asi, aga kui ta häält ei tee või kui tema häält ei kuulata, siis on ta üsna tarbetu. Südamesse, mida ei kuulata, tuleb vaikne valu.

Südamel on oma maht. Süda võib täis saada. Väike süda saab kiiresti täis. Suures südames on ruumi paljule ja paljudele. Need on rikkad inimesed, kes võivad paljusid oma südames kanda. Vaesuse näitajaks on see, kui meie südames pole kohta kellelegi. Tühja koha peale tuleb valu südamesse ja ei lähe sealt enne välja kui keegi astub valu koha peale.

Süda toimib hoiuruumina. Südamesse saab võtta ja südamest saab välja heita. Südamesse võtmine toimub märkamatuult. See on nagu armumine. Me ei tea, millal see algab, aga ühel hetkel on see kohal. See, mis või kes on südamesse võetud, istub tähtsal kohal. Tegelikult oleme seal, kus on meie südames olia. Südamest välja heitmine on tavaliselt palju märgatavam kui südamesse võtmine. Väljaheitmine toimub järsult, sageli vägivaldselt. Südamesse võetu ei lahku niisama, ta läheb tükiga meie südamest. Südamest tüki väljakäristamine teeb haiget. Haavad võivad valutada veel aastaid.

Südamel on dokument – südametunnistus. Seda dokumenti trükitakse erinevale materjalile. Südametunnistuse materjali põhiliseks tunnuseks on tundlikkus. On tundlikke südametunnistusi ja tundetuid südametunnistusi. Tundlik tajub nüanssi ja reageerib väikestele muudatustele. Tundetui tarvis on vaja suurt prohmakat, et südametunnistus tundma hakkaks. Tundlik kannab juhtunut endas kaua, tundetu unustab kiiresti. Elus on nõnda, et tundetu teeb tundlikule oma tundetusega haiget. Tundliku valuks piisab vaid tundetusest.

Mulle tundub, et kusagil südame põhjas on inimestel valu ühe täitumatu igatsuse pärast. Mind on pannud mõtlema miski, mille nimi võiks olla eluvalu. Valu olemise ja vääramatuse enese pärast. Valu selle pärast, et asjad on nii nagu nad on, selle pärast, et ma olen see, kes ma olen.

Carl Gustav Jung ütles, et me otsime ennast kogu elu. Me saame nendeks, kes me võime olla. See on tee, millel olemine on suurem kunst, kui kohale jõudmine. Tegelikult me ei jõua oma teadlikus elus kunagi lõplikult kohale, sest meie süda igatseb igavikku. Mida varem me oma suhte igavikuga korraldame, seda parem. Igavikuga korraldatud suhe on parim valuvaigisti südamevalu vastu. Selle valuvaigistil on profülaktiline mõju – kui süda on leidnud igaviku, siis pole tarvis südant valutada ajutise ja kaduva pärast.

UUDISED

Mida uut ja põnevat toimub Eesti Psühholoogiaüliõpilaste Ühenduses?

Mariliin Saar

Esimene ja kõige olulisem uudis on kindlasti see, et 2008. aasta juunis vahetas EPSÜ välja oma juhtkonna. Kuuspea uus koosseis: pea – Andres Vogel, abipea – Mariliin Saar, teopea – Tiina Siimar, nõuopea – Priit Tinit, sulepea – Paavo Mardi, rahapea – Maarja Männiste. Vana ja uus Kuuspea vahetasid teadmisi, kogemusi ja ideid ning septembris koos uue semestri algusega hakkas uus Kuuspea hoogsalt tööle.

30. septembril toimus iga-aastane EPSÜ-REPSÜ Paide Vallitornis, kuhu olid oodatud nii Tallinna kui Tartu psühholoogia üliõpilased. Ürituse eesmärgiks oli uute EPSÜ liikmete

värbamine ning nii hallpeade kui ka udusulis epsükate vaimu juurutamine.

1-7. novembril said Baseliis Õeitsis kokku meie Euroopa katuseorganisatsiooni EFPSA (*European Federation of Psychology Students' Associations*) täidesaatev juhatus (*Executive Board*) ja liikmesriikide esindajad (*National Representatives*), et arutada EFPSA tulevikuplaane ning motiveerida liikmesriikide organisatsioonide rohkem EFPSA asjades kaasa lööma.

21. novembril tähistasime EPSÜ 16. sünnipäeva ja EPSÜ ühe edukaima projekti Lahendus.net'i seitsmendat aastapäeva. Tulime kokku, jagasime sünnipäevalastele infot EPSÜ viimas-

test tegemistest ja plaanidest, sõime torti, mängisime mängu, keerutasime jalga ning tegime muid eakohaseid tempe.

Hetkel käib meil projekti „Sildade Ehitamine” väljatöötamine. Eesmärk on luua kontakte ja omavahel kokku tuua erinevate erialade tudengid, et tulevikus koostööd teha. Hetkel käivad kõige produktiivsemad läbirääkimised juuratudengite organisatsiooni – MTÜ ELSA Estoniaga (*The European Law Student's Association - Estonia*).

Üritustest lähemalt lugeda ja meie edasiste plaanidega saab tutvuda meie kodulehel www.etsy.org.ee.

L'École est mort – Vive l'École?

Jaanus Harro

Laualehe toimetuse palus mul lühidalt kirjutada psühholoogide osalemisest esimeses doktorikoolide-projekti: ootustest ja tegelikkusest. Ja muidugi sellest, mis edasi saab.

“Doktorikoolil” on maailma ülikoolides vähemalt kolm põhimõtteliselt eristuvat tähendust. Mis ka polegi ehk imestamist väärt, et Eestis räägiti vajadusest doktorikoole asutada juba ammu ning mitugi ettevõtmist, üksteisest päris erinevat, on seda nimetust kasutanud. Või seegi, et kui haridusministeerium jõudis doktorikoolide tegemiseni, toimus see projektikonkursina samas meetmes igasuguse tööjõu paindlikkust igatpidi suurendavate ettevõtmiste toetamisega. Ehk siis ka see, et esimeses voorus mitte ühtegi doktorikooli tegemise taotlust ei rahastatud. Kuid püsivus viib sihile. Eesti Käitumis- ja Terviseteaduste Keskuse asutamisel 2001. aastal kuulus eesmärkide loetelusse rida meetmeid doktorioõppe ühiseks korraldamiseks ja tõhususe suurendamiseks. 2005. aastal said esimesed doktorikoolide-projektid asjatundjate õnnistuse ja n-ö kõrvamärkidega raha. Raha tuli mõistlikuks kulutamiseks pigem liiga

palju kui liiga vähe. Jätkus nii mõlemale psühholoogiaõppekavale Eestis kui ka liitunud sotsioloogidele, rahvatervishoiuteadlastele ning liikumis- ja sporditeadlastele. Reisimiseks konverentsidele ja ennast pikemalt täiendama, külalisõppejõudude kutsumiseks, kursuste korraldamiseks, teadusliku töö vahendite soetamiseks.

Ainult et kolmeaastane projekt saab ju otsa enne, kui esimesed doktorikooli päris noviitsidena vastuvõetud on hakanud tõsiselt väitekirja kirjutamise peale mõtlema.

Mida oleks võinud oodata paremat koolist endast? Paljugi mida. Peaaegu kõike saab veel edaspidigi parendada, nii et siinkohal kurtma ei hakka. Projektilt ei peagi ootama süsteemsete vigade korrigeerimist. Lõpuseminaril laususid kõikide õppekavade esindajad palju kiidusõnu. Ütleme parem nii, et välja tuli väga hästi ja sellele võib vastu vaielda üksnes siis, kui doktorikooli-rahval jäävad väitekirjad kaitsmata. Aga ei jää ju, või kuidas?

Nende ridade kirjutamise ajaks on juba mitu kuud kõneldud, et kohe-kohe kuulutatakse välja uus doktorikooli projektide konkurss. Raha on valmis pandud ja, arvestades vahepeal

käivitatud uusi meetmeid doktorioõppe ühe või teise tahu toetamiseks, on seda küllaldaselt – kuigi kasutamise viisid tulevastes doktorikooli-projektides on kahetsemisväärselt piiratud kui varem. Aga samas siiski avaramad, kui mõni aeg tagasi loota võis – selle nimel töötas palju inimesi, seniste doktorikooli-projektide juhid sealhulgas. Küllap on Eesti vähestel psühholoogidel otstarbekas uuesti ühineda ja jälle mitte üksnes omavahel, vaid laiemas käitumisteaduste ringis. Järgmiste projektide tähtsaim omadus – tegemiste abikõlblikkuse ajavahemik – tuleb pikem ja lubab midagi püsivamat ehitada. Loodetavasti õnnestub taas veenda otsustajaid, et ka niisugune valdkond, mis ei esine ei “teaduse kui vahetu tootliku jõuna” ega ka pealetükkivalt rahvuslikuna, väärib doktorikooli-projekti.*

* Toimetaja märkus: TÜ Sotsiaalteaduskonna dekaan ja teaduskonna nõukogu on palunud Jaanus Harrol koostada uus taotlus. Läbirääkimised uue taotluse kokkupanemiseks on alanud.

Europsühholoogi Diplomi (EuroPsy) poliitiliselt korrektne nimi on Sertifikaat

Maie Kreegipuu

*EPL kliinilise psühholoogia
kutsekomisjoni esimees*

EFPA peakorter Brüsselis korraldas 2009. aasta algul töötoa kõigile liikmesühingutele, et tutvustada EuroPsy kasutuselevõtu kogemusi 6 pilootmaal (*Experimental Gardens*).

Järeldused on lihtsad: EuroPsy ühtse standardi (1) rakendamine on üllatavalt kerge, (2) võtab üllatavalt kaua aega – vähemalt 2 aastat ja (3) toimub igal maal isemoodi (Ingrid Lunt, EuroPsy väljatöötamiseks loodud 1999.-2001. ja 2001.-2003. Leonardo-projektide juht).

EuroPsy ei ole midagi uut. 1990. aastal võttis EFPA vastu optimaalsed väljaõppestandardid, 2001. sai

Leonardo-projekt valmis EuroPsyT katsevariandi, 2005. kehtestas EFPA EuroPsy parandatud variandi kõikidele EFPA liikmetele soovitava ühise haridusstandardina. Seda ja igasugu teavet võib leida EFPA koduleheküljelt www.efpa.eu.

EuroPsy tegemise taustaks on olnud mitu Eurodirektiivi tööjõu ja teenuste vaba liikumise kohta ning ülikoolide Bologna pakt (lihtrahva seas tuntud kui 3+2). Kohandudes üldise ülihariduse lühendamisele 5 aasta peale, kirjutasiid EuroPsy autorid selle 2001. a lahti kui 3+2+1, milles viimane aste sisaldas praktilisi-metoodilisi kursused koos vahetu praktiseerimisega tegelikul töökohal. Selle nn. “kutseasta” (Internship) programmid loodeti välja töötada

kutseühingute ja ülikoolide koostöös.

XXI sajand näitas, et nii see ei ole läinud. 36 EFPA liikmesühingu kogemused, sh. eriti 6 “katseadniku” töö tulemused on olnud seinast sein. Tartu Ülikool jt. Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumile alluvad asutused on sellepöolest väga heas seltskonnas: ka näiteks Ühendkuningriigi (UK) ja Portugali omaenese kuulsusriikade traditsioonidega ülikoolid pole ilmutanud mingit huvi EuroPsy rakendamise vastu. UK ülikoolid sellepärast, et nende standard on kõrgem. Paljudel ülikoolidel on 3-aastane doktoriprogramm kliinilise-, kooli- või nõustamispsühholoogia alal ning madalama haridusega isikud võivad end küll Briti Psühholoogia-

ühingus üldarvele võtta, aga spetsialistide eriregistrisse Chatred Clinical Psychologist etc. neil asja pole. Portugalis vastupidi, piisas palju aastaid psühholoogile 3-aastasest ülikoolist, suurivaevu on ülikoolid aktsepteerinud 4 aastat ja siis juba selle Bologna 5 aastat. Lisada veel kuueski?! No kuulge!

Katseaedadest on ka hoopis vastupidiseid kogemusi. Näit. Norras ja Horvaatias on 3+2+1 saanud psühholoogide ametliku haridusstandardi staatuse ning eriala praktiline õpe on lülitatud ülikooliprogrammidesse. Seega jääb psühholoogide erialaühendusele vaid kummitempli roll. Oma maa kutsetunnistuse saab iga ülikoolilõpetanu. Selle tunnistuse omanik omakorda võib mingite lisatõestamisteta saada EuroPsy paberi. Raha tuleb muidugi juurde maksta.

Ülejäänud maad on kusagil vahepeal.

Arvestades kogemuste mitmekesisust on EFPA tööühm teinud olulise muudatuse EuroPsy-s: kogu vastutuse viimase aasta väljaõppe eest võib panna tööjuhendajale. See võibki olla vaid juhendatud praktiseerimine (eesti keeles tuntud rohkem "superviisori all töötamisena"). Ühtpidi on see lihtsam: erialaühing ei sõltu enam oma maa valitsusest ega ülikoolide suvast. Teispidi keerukam: ei saa piirduda

kummitempli funktsiooniga, vaid tuleb sisuliselt hinnata viimasel aastal läbitud väljaõpet.

Selleks on vaja välja töötada rida kriteeriume ja protseduure.

A. sisendipõhine hinnang: (1) praktikakõlbuliku õpilase määramine; (2) juhendajate valik, väljaõpe ja nende tegevuse hindamine; (3) praktikaprogrammide täpne lahtikirjutamine;

B. väljundipõhine hinnang: (1) juhendaja antava hinnangu vorm ja sisu; (2) praktikandi kompetentsid ja nende hindamise meetodid.

EFPA on välja toonud esmased kompetentsid, mida europsühholoog valdama peab:

- (1) eesmärgi täpsustamine (*goal specification*);
- (2) uurimine/mõõtmine (*assessment*);
- (3) arendamine (*development*);
- (4) sekkumine (*intervention*);
- (5) hindamine (*evaluation*);
- (6) infovahetus (*communication*).

Juhendajate tähtsus tõuseb mõõtmatuks, vastutus muidugi ka. Ehk nagu Norra psühholoogide liidu toonane juht Torleiv Odland mulle juba 15 aastat tagasi ütles: kui psühholoogide seas esineb kehvi psühholooge, siis see on juhendajate probleem, kehva juhendamise probleem. Õppimisvõime on individuaalne ja kohustuslike tundide

arv ei näita midagi. See on juhendaja vastutus, otsustada, et see praktikant ei ole veel valmis psühholoog ja ta peab võtma veel rohkem juhendamist.

Mittepsühholoogidel on sellistes asjades vahel teravam pilk. UK ja Õveitsi psühholoogiaühinguid esindasid professionaalsed ametnikud. Õveitslane küsis ja inglase vastas ja väga huvitav oli pealt kuulata arutelu teemal: aga mis siis, kui inimene on käinud kohal kõik seminarid, teinud ära kõik tunnid ja maksnud kõik rahad, aga temast ikka ei ole saanud psühholoogi? Brittidel on olnud lahendada ka vastupidiseid kaasi: kaebusi kehva juhendamise peale. Mõne lahendamine käib senimaani. Janet Vaughan avaldas arvamust, et muuseas võib sellistel protsessidel ka plusspool olla. Kui kaebused jõuavad EU peakorterini, läheb valvsaks ametnikkond ja tarbijakaitse. Sest väljaspool psühholoogide endi ringkonda ei tulda tavaliselt selle peale, et on olemas ka kehvi psühholooge, ja et nendega kokkupuutumisest võiks inimesele midagi kahju tulla.

Mida loo pealkiri tähendas? Aga seda, et kuna EuroPsy hakkab valdavalt olema mitte ülikoolidiplom, vaid praktilise juhendaja käe all lihvitud kompetentsi näitaja, siis on tema õigem nimi Tunnistus.

Brüssel-Tartu,
19.01.2009

UUED LIIKMED

Kristiina Uriko

Kristiina on unikaalsete erialaste kompetentsidega inimene. Ega naljalt ei leia psühholoogide seas kedagi, kes valdaks günekoloogia, sünnitusabi, õendusteaduse, psühholoogilise nõustamise, peresuhete, arengupsühholoogia ja seksuaalkäitumise teemasid. EPL'i liikmeteks võtmisel ei oma teatavasti mingit tähtsust kandidaadi isiksuslikud omadused (eriti Suure Viisiku mõttes). Siiski pean vajalikuks märkida seda, et Kristiina Uriko A-faktori ehk Sotsiaalsuse kõik kuus olulist tahku on isegi lihtsal vaatlusel silmatorkavalt manifesteerunud.

Aleksander Pulver

Andero Uusberg

Andero mitte lihtsalt ei räägi hästi, vaid erinevalt paljudest teistest inimestest saab ta ka aru, millest ta räägib. Nii julgeksin Anderole prognoosida igati lennukat teadlaskarjääri!

Anu Realo

Andero juures ongi kõige toredam see, et ta mitte ainult ei valda põhjalikult psühholoogiateaduse meetodeid ja teadmisi, vaid ta oskab neid ka väga lihtsalt ja vaimukalt teistele selgitada... Iga meeskond, kuhu kuulub Andero, on võimeline suuri tegusid korda saatma.

Iiris Luiga

SÜNDMUSED

Meenutusi 14. Euroopa Isiksusepsühholoogia konverentsist**Liisi Kõõts***2.a. doktorant, TÜ psühholoogia instituut*

Möödunud suvel vallutasid Tartu kodumaised ja veidi eksootilisemad psühholoogid, kokku üle 300 inimese neljakümnest riigist. Selle sagina põhjustajaks oli 16.-20. juulil 2008. a. toimunud 14. Euroopa Isiksusepsühholoogia konverents (ECP14), mida korraldasid Euroopa Isiksusepsühholoogia Assotsiatsioon (EAPP) ning Tartu Ülikooli psühholoogia instituut, eesotsas Jüri Alliku ja Anu Realoga. Minul õnnestus samuti kaasa lüüa, sest Jüri ja Anu usaldasid mulle konverentsi peasekretäri ameti. Kuna olin korralduse juures kokku ligi kaks aastat, saan kirjeldada vaid mõnda üksikut killukest, mis sellest eriti meelde jäid.

Poolteist aastat enne konverentsi toimumist külastas Tartut kõigepealt ECP14 teaduskomitee, et arutada konverentsiga seonduvat ning külastada ürituse toimumiskohti. Komiteesse kuulusid professorid Saksamaalt, Belgiast, Hollandist ja Itaaliast. Tähtsad külalised pidid kesk karkivat pakast elu ja tervise juures õigesse linna jõudma, seega sõitsin neile Tallinna lennujaama vastu, et nad mikrobussis otse Tartusse eskortida. Kahjuks pidi aga Itaaliast saabuva professori lennuk teistest palju hiljem maanduma ning ülejäänud lõbus seltskond asus mikrobussis ilma temata Tartu poole tee. Mina jäin lennujaama professorit ootama, et siis

üheskoos liinibussiga Tartusse sõita. Pärast üksluseid lennujaamatunde oli igavlemisel ka lõpp. Lennuk maandus küll plaanipäraselt ning leidsime professoriga teineteist kohe üles. Kui aga soovisime lennujaamast kiiresti ja mugavalt taksoga bussijaama sõita, jõudsimegi mugavalt, kuid kiirusest oli asi kaugel. Nimelt, lennujaamas oli politsei taksodele reidi korraldanud, ükski sõiduk ei tohtinud lahkuda enne kui seadusesilm oli selle põhjalikult läbi uurinud. Olles lõpuks ekspluateerinud ühe igati seadusliku takso, maandusime keset uimast reedeõhtust ummikut Tartu maanteel.

Pool tundi hiljem bussijaama jõudes süttis lootuskiir – Tartu buss oli kohalt just lahkumas ning lasi peale viimaseid inimesi –, kuid ainult selleks, et kustuda, sest bussi peale mahtusid kõik peale meie. Jäime siis järgmist ootama, mis osutus aga toredaks kogemuseks. Vestluses selgus, et

professori suhtumine meie seiklusesse on mõnusalt rahulik ning isegi humoorikas. Edasi läks kõik juba lepase reega, aeg lendas kuni bussi väljumiseni, ja juttu jätkus veel sõidu pealegi. Jõudsim ka planeeritud õhtusöögile Wernerisse, kus Jüri, Anu ja välismaised professorid olid küll juba kohvini jõudnud.

Pärast seda külaskäiku võttis ettevalmistus tuurid üles, korraldusega ühines ka Frens Konverentsiteenus. Jüri ja Anu nägid palju vaeva teadusliku programmi kokkupanekul, mille tulemusena saabusidki lõpuks Eestisse tõelised pärlid, eesotsas David Watsoni, Shalom Schwartzi ja Lee Anna Clarkiga. Samal ajal läks aga minul ja Frensi assistendil väga palju hingeauru just psühholoogiakaugete inimeste peale. Alguses registreerus konverentsile müstilises koguses just nigeerlasi ning ghanalasi, igasugu põllumajandusministeeriumitest ja -kõrgkoolidest. Kuna saatsin soovijatele rutiinselt ametlikke viisakutseid, tegi see tähelepanelikuks.

Keegi neist isikutest ei soovinud osalemise eest õigeaegselt tasuda, mis oli aga üheks viisakutse saamise tingimuseks. Kaugel ei olnudki kahtlus, et nad võivad ainult ühe asja peale väljas olla. Muidugi viisa! Mõnel juhul pidime pärast väikest taustauuringut ka kutse saatmisest keelduma. Kuigi keeldumistele järgnes alati viisakaid ja vähem viisakaid

kaugekõnesid Aafrikast, ei tekkinud meil ikkagi üllast eesmärki toetada kahe mandri vahelist üldist migratsiooni.

Kõike tuli ette ka konverentsist päriselt huvitatud inimestega. Üks Indiast pärit psühholoogiaprofessor oli juba varasematel konverentsidel silmapaistvalt esinenud ning soovis meie heameeleks ka Eestisse sõita. Ühtäkki kirjutas mees siira murega: ta otsis paaniliselt lendu meie riiki, agaükski reisifirma lendusid siiakanti ei pakkuvat. Kuidas ta peaks siis kohale jõudma?! Probleem õnneks lahenesruttu, sest ilmnes, et professor otsis reisifirmadest järjekindlalt võimalusi hoopis Astoniasse sõitmiseks. Keegi polnud siiani pidanud oluliseks mainida, et Astonia

poole ei suundu ükski lennuk vaid seepärast, et sellist kohta olemas ei ole.

Loodan siiski, et vähemalt enamik soovijatest leidis Eesti gloobuselt üles enne teele asumist. Ühel Iraani noormehel päris sekeldusteta see pikk reis siiski ei läinud. Mostafa oli üliõõmus, kui ECP14 teaduskomitee tema ettekande teesid vastu võttis ning ootas enda sõnul Eestisse sõitmist õhinaga. Juhtus aga nii, et enne Eesti tabamist seikles ta ka nii Saksamaal kui Soomes. Edasiste sekelduste vältimiseks võttis Mostafa Tallinnasse jõudnuna aga takso ja pörutas sellega otse Tartusse, ülikooli peahoone ukse ette. Tõmmu noormees jõudis Tartusse konverentsi eelviimaseks päevaks. See kõik ei

suutnud karvavõrdki tema optimismi väärata. Iraanlane nautis järelejäänud programmi täiel rinnal. Sellest ajalugu vaikib, kas tagasitee oli sama sündmusterohke, kuid nädalaid pärast konverentsi saatis Mostafa mulle e-kirjas sooje tervisi ning ka ühe enda tehtud foto minust ja Leelost registreerumislaua taga.

Kellele ei meeldiks käia konverentsidel... Usun aga, et miski ei sarnane päriselt siiski sellega, kui olla ise ühe korraldamise keerises – esimesest arglikust e-kirjast kuni piduliku lõputseremooniani. Kui kahe aasta ühiselt tehtud töö lõpuks pisisekeldustest vürtsitatuna pea täiuslikult kulmineerub, on see päris võimas tunne, ühtaegu närvesööv ja suurepärase.

KAITSTUD DOKTORIKRAADID

Dialoogiline muutumine: psühholoogiatudengite erialase identiteedi kujunemine

Katrin Kullasepp

Väitekirjas keskenduti psühholoogiatudengite kutselise identiteedi kujunemisele bakalaureusõppe ajal. Uurimisküsimuse püstitamisel lähtuti arusaamast, mille kohaselt võib ülikoolis õppimist käsitleda uue mina-aspekti intensiivse kujunemis-perioodina. Väitekirja aluseks olev kvalitatiivne uurimus lähtus idiograafilisest perspektiivist ning keskendus intra-individaalsetele muutustele. Muutuste uurimiseks mina-struktureerituses kutselisse rolli sisenemisel lähtuti töös sotsiokultuurilisest perspektiivist. Intrapsühholoogilise dünaamika uurimiseks rakendati uurimuses dialoogilise mina mudelit. Otsiti vastuseid küsimustele, mis puudutasid identiteedi arenguliste muutuste mehhanismi, sotsiaalsete ja personaalsete representatsioonide rolli ja interpersoonalsete interaktsioonide osa kutselise identiteedi kujunemisel.

Saadud tulemused viitasid, et liikumisega uude sotsiaalsete-institutsionaalsete representatsioonide keskkonda ja uuele sotsiaalsele positsioonile kujunes kutseline identiteet, mis peegeldus tudengite muutunud suhtumises iseendasse,

teistesse ja arengulistes muutustesse. Nii näiteks leiti, et võrreldes varasemaga ollakse tolerantsem. Iseloomulik oli ka enda eristamine teistest oskuste ja teadmiste aluse, mis viitas Mina<Teised alasüsteemide eristumisele.

Muutust mina-struktureerituses peegeldasid ka tudengite reageeringud sündmustele – emotsionaalsed-kognitiivsed vastused interaktsioonide ajal. Üheks tüüpiliseks kogemuseks oli pingete kogemine vastusena nii isiklikele kui ka tajutud teiste ootustele (nt. *“Mulle ei meeldi mõnikord, kui sõbrad küsivad igasuguseid küsimusi. Näiteks küsisid nad kord kohvikus, miks see inimene asotsiaalne on... Ütlesin neile, et olen psühholoog kella kaheksast kuni kella viieni. Peale seda tahan ma olla normaalne inimene, kes nähes asotsiaali tahab, et too ära läheks”*).

Ilmnes ka mitteformaalsete suhete osa kutselise identiteedi kujunemisel. Tudengid tajusid neile suunatud ootuseid, milles väljendus nende erinevaks pidamine teatud omaduste-oskuste osas (nt. *“Sina kui psühholoog peaksid ... (oskama, olema)”*). Lisaks pakkusid mitteformaalsed suhted tudengitele

võimalust psühholoogiaalaste teadmiste rakendamiseks.

Longitudinaalne uurimus näitas ka semiootilise märgistamise rolli (*olen psühholoog; ta on psühholoog*). Peegeldades nii isiklike ootuseid ja sisaldades isiklike ülekandestrategiate arendamise aluseks võetud informatsiooni, muutus psühholoog kui märk arengu allikaks. Seega, *psühholoog* kui professionaalne roll väljendub isiku psühholoogilise funktsioneerimise suunamises subjektiivse rollist arusaama kaudu, kuid ka rolliootustega vastavusse seatud käitumises.

Longitudinaalne uurimus andis võimaluse ka arengutrajektooride kaardistamiseks läbi kolme õppeaasta. Selgusid kolm põhilist arengutrajektooride suunda: mina-professionaliseerumise suund (*self-professionalizing*), mina-personaliseerumise suund (*self-personalizing*), mina-säilitamise suund (*self-maintenance*). Trajektoore iseloomustas mittelineaarsus, unikaalsus ning neile oli iseloomulik muutumine läbi erinevate aastate demonstreerides professionaalse rolli “tärgamise” (*emerging*) dünaamilist olemust.

Töös arutleti ka afektiivsete reaktsioonide tähtsuse üle arengusuundade seadmist puudutavate otsuste tegemisel nagu ka ambivalentse rolli üle identiteedi kujunemisel. Lähtuti arusaamast, et professionaalses rollis olemine tähendab käituda olemuselt ambivalentsetes tingimustes, kuna minasüsteemid “mina kui mina ise ∇ mina kui psühholoog” on olemuselt mittekonsistentsed ning mis

domineerivad ajutiselt teineteise üle vähendades /või mitte ambivalentseusega kaasnevat pinget kasutades selleks semiootilisi regulaatoreid.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kutselisse rolli sisenemisel pole “otseteed”, vaid tegemist on dünaamilise pikaajalise protsessiga, mis on osa täiskasvanu arengust. Nagu tulemused näitavad, on professionaalse rolli internaliseerimisel

eri vorme. Nii võib mõnel juhul muutuda see igapäevaelu suunavaks raamiks, samas kui osade juhtumite korral jäävadki sotsiaalsed ootused personaalse kultuuriga integreerimata viimaseks õppeaastaks.

Toimetaja märkus: Katrin Kullasepp kaitses oma doktoritöö 2008 aastal, juhendajateks Jaan Valsiner ja Aleksander Pulver.

* * *

Aet Alttõa kaitses 2008. aastal doktoritöö teemal “*Neurochemical regulation of rat exploratory behaviour: focus on dopaminergic and noradrenergic neurotransmission*”, juhendajaks Jaanus Harro. See töö sai üliõpilaste teadustööde riiklikul konkursil arstiteaduse valdkonnas II preemia.

Tanel Mällo kaitses 2008. aastal doktoritöö teemal “*Exploratory behaviour and 50-kHz ultrasonic vocalizations in rats: behavioural and neurochemical profiles of persistent inter-individual differences*”, juhendajaks Jaanus Harro.

KES MEIL KÄIVAD?

Eesti Kognitiivse ja Käitumisteraapia Assotsiatsiooni külalisena viibis Eestis tuntud ameerika kognitiiv-käitumisterapeut **Frank M. Dattilio**, kes viis läbi töötoa **LAIHAARDELINE KOGNITIIV-KÄITUMISTERAAPIA PAARIDE JA PEREDEGA: SKEEMILE SUUNATUD LÄHENEMINE** Tallinnas TLÜ Psühholoogia Instituudis 16. veebruaril 2009.a.

Maie Kreegipuu

EKKA koolidirektor

Töötuba oli korraldatud nii praktiseerivate kui ka praegu veel väljaõppes osalevate kognitiiv-käitumisterapeutide tarbeks, aga kutsutud oli teisigi KKT huvilisi, samuti pereterapeute, psühholooge ja psühhiaatreid ning kliiniliste huvidega üliõpilasi.

Frank M. Dattilio, Ph.D., ABPP on ühtaegu nii Harvardi Meditsiini-teaduskonna Psühhiaatriaosakonna kui Pennsylvania Ülikooli Meditsiini-teaduskonna õppejõud ja olnud külalisprofessor paljudes ülikoolides üle kogu maailma. Peale selle on ta litsentsiga psühholoog, kes kuulub Tervishoiuteenuse Osutajate Riiklikku Registrisse (National Register of Health Service Providers in

Psychology) ja omab erapraksist Allentownis. Dr. Dattilio on Ameerika Kutselise Psühholoogia Komisjoni (American Board of Professional Psychology, ABPP) sertifikaadid nii kliinilise kui käitumusliku psühholoogia alal. Ta on Ameerika Abielu- ja Pereteraapia Ühingu (American Association of Marriage and Family therapy) kliiniline liige.

Dr. Dattilio õppis käitumisteraapiat Temple'i Ülikooli Meditsiini-teaduskonna psühhiaatria-osakonnas kadunud Joseph Wolpe'i, M.D. käe all ja läbis doktoriõppe järgse internatuuri Pennsylvania Ülikooli Kognitiivteraapia keskuses Aaron T. Beck'i, M.D. juhtimisel. Frank Dattilio on üks kognitiiv-käitumusliku pereteraapia alusepanijaid, üle 220 erialase publikatsiooni autor, õpetanud kognitiiv-käitumisteraapiat kogu maailmas - Ameerika Ühendriikides, Kanadas, Aafrikas, Euroopas, Lõuna-Austraalias, Uus-Meremaal, Mehhikos, Kuubal ja Lääne-Indias. Praeguse seisuga on tema teoseid tõlgitud 25 keelde ja kasutatud 80 riigis.

Tema paljude publikatsioonide hulgas on raamatud, kus Dr. Dattilio on kaasautor: Kognitiivne paariteraapia (1990); Paanikahäire: Hindamine & ravi lainurkobjektiivis (2000); Perekonna psühhoterapia raviplaan (2000) ja Pereteraapia kodutöö raviplaan (2001); kaastoimetaja: Kognitiivteraapia ülevaatlisk juhtumiraamat (1992); Kognitiiv-käitumuslikud strateegiad kriisisekkumiste puhul (1994) (2.väljaanne, 2000; 3.väljaanne, 2007); Laste ja noorukite kognitiiv-käitumisteraapia: Kliinilise praktika juhtumiraamat (1995) (2.väljaanne, 2003); Paarifunktsiooni häirete võrdlevad ravisuunad (2000); ja toimetaja: Paari- ja pereteraapia juhtumid: Süsteemsed ja kognitiivsed lähenemised (1998). Ta on teinud palju professionaalseid video- ja audiolinte, sealhulgas populaarse seeria “Viis lähenemist Lindale” (Lehigh University Media, 1996) ja kuulub mitme eriala-ajakirja toimetuskolleegiumi nii kodu- kui välismaal. Dr. Dattilio on asjatundja paari- ja pereprobleemide, kohtu-psühholoogilise ekspertiisi, aga ka ärevushäirete ja depressiooni alal. Ta

on saanud palju erialaseid autasusid oma panuse eest psühholoogiasse ja psühhoterapiasse.

Meie KKT kursustel on kasutusel olnud nii F.Dattilio raamatud kui õppevideod, mis autor lahkesti EKKA-le on annetanud. Eesti keeles on ilmunud (ja läbi müüdud) F. Dattilio ja C. Padesky raamat "Kognitiivne paariteraapia" (1999, TÜ ja TPÜ). Sügisel ilmub ameerikas kõige värskem, integratiivsete elementidega võrreldatav Kognitiivne paari- ja pereteraapia. Autor on lahkesti pakkunud, et sellegi võiks eesti keelde tõlkida, kui kirjastuse leiame.

Esimest korda tekkis plaan Frank meile esinema tuua 1997. aastal, kui allakirjutanu koos kahe tõusva tähega eesti kliinilise psühholoogia taevas – Katri-Evelin Kalause ja Talvi Kallasmaaga Veneetsias KKT konverentsil Frankiga tutvusid. Kaks korda oleks see peaaegu teoks saanud, aga ei, kolm on kohtu seadus. Aastaid kannatlikku ootamist sai väärilise tasu. Frank Dattilio oli oma töötoas just nii sädelev ja kõikehaarav, nagu temast ette jõudnud legendid ja videod lubasid arvata. Töötoast endast ei kvatse ma siin sõnagi poetada. Esiteks, Frank pole kade poiss - kõik selle töötoa slaidid ripuvad üleval tema

koduleheküljel <http://www.dattilio.com> ja igaüks võib neid sealt tasuta alla laadida. Miks küll siis mõni narr maksis tuhat krooni, et sedasama infot kätte saada? Aga sellepärast, mis tuleb teiseks. Frankiga käib kaasas see heade õpetajate imeline fenomen, mida ei saagi sõnadega jutustada ega internetti vangistada. Kõrge teooria ja kuivad faktid elustuvad ja saavad kohalolijate isiklikuks teadmiseks, Franki patsiendid kisuva osalejatest kaasa nende endi patsiendid ja nii muundubki Franki teadmine ja kogemus eesti õppuri teadmiseks ja oskuseks.

KUS ME KÄIME?

Eestlane Portugalis psühholoogiat õppimas

Priit Tinit

3.aasta TLÜ psühholoogiatudeng

Erasmus vahetusprogrammi abil veetsin 5 kuud Portugalis Coimbra linnas, mis on kuulus eelkõige oma 1290. aastal asutatud ning maailma 10 vanima ülikooli hulka kuuluva Coimbra Ülikooli tõttu. Väärikas ajalugu tähendab loomulikult ka pikki traditsioone ning värvikat tudengielu. Tartu suuruses linnas on kaks korda enam üliõpilasi ning seetõttu pole ka ime, et Portugalis räägitakse: „Coimbra õpib, Porto töötab, Lissabon valitseb”. Muidugi tuleb õppimisest vahel ka puhata ning lähiriikides on Coimbra kuulus ka tudengifestivalide poolest, mis kahel nädalal aastas (oktoobris) ja mais, vastavalt pühendatud uute tudengite vastuvõtmiseks ja vanade lõpetamiseks) meelitavad lisaks noori ja vanu, turiste ja üliõpilasi, allutades linna veelgi rohkem tudengitele.

Psühholoogid elavad Coimbras üsna head elu – psühholoogia teaduskonnale kuulub suur maja ajaloolise ülikoolikeskuse mäe veerul ning rõdult avaneb linna üks parimaid vaateid all-linnale. Ülikooli igal 9 teaduskonnal on oma tunnusvärv, psühholoogia teaduskonna värviks on oranž. Seda värvi lintide järgi tuntakse omad ära rebastenädala jooksul, teaduskondade kooride konkurssidel

Mondego jõgi ja Cidade Alta ehk ajalooline ülal-linn, mille otsas enamasti ülikooli teaduskondasid.

ning teistel kooli üritustel. Lisaks erialale saab oma huvialadest teisi teavitada embleemidega, mis õmmeldakse mustale üliõpilaskuuele ning riietusele, mida kantakse traditsiooniliste ürituste korral. Ajalooline üliõpilasriietus koosnes mustast keebist, mustast ülikonnast, valgest särgist ja mustast lipsust, keelatud olid igasugused ehted. See nõue pidi tegema võrdseks kõik üliõpilased olenemata jõukusest või suguvõsast. Suurimatele festivalidele koguneb nüüdseks aga juba sadu tuhandeid inimesi ning on abiks, et võõraga jutu alustamiseks juba tead

temast midagi – seda eesmärki täidavadki eespool nimetatud värvilindid ja embleemid keepidel.

Portugallased räägivad üllatavalt hästi võõrkeeli ning ka ainekavades eeldatakse, et lisaks portugali keelsetele artiklitele, raamatutele ja materjalidele, saavad kõik üliõpilased aru ka inglise-, hispaania-, prantsuse- ja itaaliakeelsetest. Samas ei ole muukeelsete loengute hulk ülikoolis kuigi suur ning psühholoogia teaduskond pakub vaid portugali keelseid. Seega jäi varasema,

vaid pooleaastase õppimise tõttu osa teadmisi ning eelkõige nalju loengutes vastu võtmata. Kuid kui ise vähegi soovi on keeletundides käia ja kohapeal harjutada, siis ei ole keele suhu saamine poole aastaga ületamatult raske (ladina keelest pärinenuna on seal palju inglise keelest tuttavate või meie võõrsõnade tüvedega sõnu). Eriti kuna teiste vahetusüliõpilaste seas domineerivad hispaanlased ja itaallased, kes sageli ei oska ühtegi muud keelt (portugallased ja brasiillased soovisid enamasti hoopis inglise keelt harjutada). Õnneks oskavad õppejõud võõrkeeli ning enamasti lubasid eksameid kirjutada ka teistes keeltes, üks isegi kõigis viies keeles, milles mina kohustuslikke lugemismaterjale oma ainetes leidsin.

Tavalise eestlase teadmised Portugali kohta piirduvad sageli vaid päikeselise ilma ning mañana-kultuuriga (tunnistan, et ega minagi varem rohkem

Mäe otsas kogu see suur lai maja on psühholoogia teaduskond.

ei teadnud). Mañana-kultuuri ja laisa organiseerituse kogemine kohapeal on aga hoopis uutmoodi elamus. Tõepoolest ongi nii, et kohtumistele hilinetakse tavaliselt minimaalselt 2 tundi (mitte maksimaalselt 15 minutit!)

ning jagatakse kergekäeliselt lubadusi majutamisteks ja kõikide maailma asjade korda seadmiseks. Kui aga aeg käes lubadusi täita, ei vastata telefonile ning mõni päev hiljem antud seletus, et „ah olin parasjagu ära” tundub niivõrd naiivselt piisav ja normaalne, et ei tekita mingeid tülisid. Kuid ometi saavad tähtsad asjad tehtud. Ja nagu ma juba esimesel päeval Portugalis, Lissabonis, enne Coimbrasse sattumistki kuulsin, on Coimbra Ülikool eriline – tänu kohalikule kultuurile läheb loengute algusega aega, väljakuulutatud esimestel nädalatel pole veel kedagi kohal, siis aga kui käima saab, läheb nii kiireks, et hoia aga kinni. Kui lõpuks eksamid käes on, siis mõistatavad üliõpilased, mida küll õppejõud küsida võiks, sest on vaja teada kõiki maailma asju paksust lugemismaterjalist, ja tavaliselt eelistatakse kõige veidramaid ja raskemaid küsimusi. Sest ülikooli traditsioonid ei lubavat ühtegi akadeemilise kvaliteedi aspekti vähema põhjalikkusega võtta...

Psühholoogia teaduskonna tuna (keelpilliorkester) esineb teaduskonna hoovis.

Põhja- ja Baltimaade psühholoogia doktorantide võrgustiku 3. aastakonverents 21.-23. september 2008, Vilnius

Nele Kuldkepp

1. aasta doktorant, TÜ psühholoogia instituut

21. septembri varahommikul seisis Tiigi 78 õppehoone ees mikrobuss, mis sõidutas Vilniusesse TÜ psühholoogia instituudi professorid Jaanus Harro, Tiia Tulviste ja Risto Näätäneni ning doktorandid Andero Uusbergi ja

siinkirjutaja. Osalesime Põhja- ja Baltimaade psühholoogia doktorantide võrgustiku 3. aastakonverentsil (varasemad kohtumised olid 2006. aastal Nelijärvel ning 2007. aastal Stockholmis).

Käesoleval aastal keskenduti aastakonverentsil just doktorantide ettekannetele (varasematel aastatel on

olnud tudengite poolt vaid posterettekannete sessioonid, mõnede eranditega). Iga osalev tudengi pidi tegema suulise ettekande oma uurimistööst (tegemist võis olla kas juba lõpetatud uurimusega, mille tulemusi presenteerida, pilootkatsetega või ka ainult uurimisplaaniga, kuna osales ka palju 1. aasta doktorante). Ettekanded olid

Ne oma uurimistööst (tegemist võis olla kas juba lõpetatud uurimusega, mille tulemusi presenteerida, pilootkatsetega või ka ainult uurimisplaaniga, kuna osales ka palju 1. aasta doktorante). Ettekanded olid teemade kaupa jaotatud erinevatesse sessioonidesse ning paralleelselt toimus mitu sessiooni. Ühest küljest ei saanud ise kuulata kõikide teiste doktorantide ettekandeid, ent teisest küljest sai valida endale huvipakkuvad teemad ning nendele keskenduda. Teadagi, psühholoogia on piisavalt lai valdkond, et mitte kõikide suundade vastu ise aktiivset huvi tunda. Ühesõnaga, programm oli üles ehitatud nii nagu paljudel teistel konverentsidel. Teisel päeval olid lisaks tudengite ettekannetele ka loengud uurimistöö rahastamise teemadel: prof. Kenneth Hugdahl andis näpunäiteid rahastamisaotluste kirjutamise kohta ning ülevaate sellest, kuidas retsensendid taotlusi hindavad, prof. Katariina Salmela-Aro rääkis Soome Teaduste Akadeemia näitel rahastamisaotluste hindamise kriteeriumitest ning Dr. Kustaa Multamäki rahvusvahelistest rahastamisvõimalustest.

Eelnev oli viisakas lühiülevaade sellest, kes käisid, kus käisid ja mis toimus. Kui toimetaja Iiris Luiga rääkis, et EPL laualehte oodatakse kaastöid, siis tekkis mul esmalt aga hoopis teistsuguse rõhuasetusega artikli idee. Nimelt tõstataksin küsimuse, miks Eesti doktorantide huvi antud konverentsi vastu niivõrd kesine oli? Võrgustik oleks rahastanud vähemalt 5 Eesti tudengi osalemist ning huvi korral oleks kindlasti saanud osaleda ka rohkem tudengeid, kui nad oleks otsinud teisi rahastamisvõimalusi (näiteks SA Archimedese erinevad toetused, omafinantseering, vm). Üks vastus on, et Põhja-Baltimaade psühholoogia doktorantide võrgustik

võib doktorandile tunduda üsna abstraktse nähtusena, mille tegelikku potentsiaalset kasu endale ei teadvustata. Seda eriti olukorras, kus doktorant on (oma teema- ja juhendajapõhiselt) mingi uurimisrühma liige, see uurimisrühm teeb oma kitsa spetsiifika alast koostööd teiste uurimisrühmadega/uurijatega (ka välismaal), doktorant osaleb reeglina ikkagi vaid enda uurimisvaldkonda puudutavatel konverentsidel ja seminaridel (eksperimentaal-psühholoogiaga tegelejad ei osale näiteks sotsiaalpsühholoogia konverentsidel või vastupidi), lisaks kuulusid paljud psühholoogia doktorandid Eesti Käitumis- ja Terviseteaduste Doktorikooli, mis omakorda pakkus võimalusi koostööks, näiteks ühiseid interdistsiplinaarseid kursusi. Ühesõnaga, milleks meile järjekordne võrgustik ja järjekordne kohtumine, kus on pealegi esindatud kõik psühholoogia suunad ning mis võib osutuda üsna laialivalguvaks?*

Vilniuse konverents näitas üsna edukalt, et eriti selleaastase töökorralduse (suuliste ettekannete) juures saavad doktorandid oma valdkonna tippuurijatelt kasulikke tagasisideid. Kuna sessioonid koosnesid võimalikult sarnaste uurimissuundade esindajate ettekannetest, siis soodustas see ka viljaka diskussiooni tekkimist ning võimalust küsida väga spetsiifilist nõu ja saada kommentaare, millest reaalselt kasu võiks olla. Võrgustiku üks eesmärk on pakkuda doktorantidele võimalikult kõrgetasemelist supervisiooni Põhja- ja Baltimaade ekspertidelt. Vähemalt eksperimentaal-psühholoogia valdkonnas olid Vilniuses esindatud tõeliselt nimekad teadlased (nt. Kenneth Hugdahl, Kimmo Alho, Risto Näätänen, Claus Bundesen, Heikki Hämäläinen, Hakan

Sundberg, Lars-Göran Nilsson jt). Mina, kes ma esitasin 1. aasta doktorandina vaid oma uurimisprojekti ning pilootkatse tulemusi, sain Kimmo Alholt ja Heikki Hämäläiselt üpris kasulikke näpunäiteid, mida võiks EEG andmete puhul edasi vaadata ning mis küsimustele lisaks keskenduda. Ühesõnaga, võrgustiku konverents on doktorandile hea võimalus tagasiside saamiseks.

Teiseks on see koht, kus praktiseerida oma esinemisoskusi. Suulise ettekande tegemine ei olegi nii triviaalne nagu see tunduda võib. Osades uurimisgruppides tehakse regulaarselt rühmasiseseid ettekandeid ning aastate jooksul harjutatakse ettekande tegemist, küsimustele vastamist, seda, kuidas oma tulemusi kuulajatele arusaadavalt raporteerida. Paljudel doktorantidel aga taolised regulaarsed kohtumised puuduvad, mistõttu tasuks kasutada võimalust, et ka ettekande tegemist harjutada. Kõnealune konverents oli selleks üpris soodustav ja toetav keskkond.

Kolmanda kasutegurina ei saa mainimata jätta ka sotsiaalset poolt. Siinkohal ei hakka peatuma sellel, kuidas Eesti delegatsioon tagasisiteel bussis professor Tiia Tulviste sünnipäeva tähistas... Pigem tooksin välja selle, et tänased doktorandid on (loodetavasti) homsed teadlased, kes ise algatavad taolisi koostöövõrgustikke ja -projekte ning üksteise uurimustega ja tulemustega kursis olemine, samuti mitteformaalne suhtlus, on kindlasti rikastav. Rääkimata sellest, et kuna võrgustiku konverentsil saab üsna ülevaatliku pildi regiooni psühholoogiaga seotud teadustööde hetkeseisust, saab end ka kuhugi positsioneerida ning (motivatsioonikriisi ajal, mida doktorantidel vist kõigil mingis faasis ette tuleb) end kellegagi võrrelda.

Põhja- ja Baltimaade psühholoogia doktorantide võrgustik (*Nordic-Baltic Doctoral Network in Psychology*)

Osalevate riikide psühholoogia õppe- või uurimistööga seotud doktorikoolide, osakondade ja uurimisinstituutide ühine võrgustik.

Loodud 2006 (rahastamine 2006-2009, rahastaja NordForsk).

Võrgustiku liikmed: Eesti, Island, Leedu, Läti, Norra, Põhja-Venemaa, Soome, Rootsi ja Taani.

Eesmärgid: koostöö, doktoriõppe edendamine, doktorantide ja järel doktorantide mobiilsuse suurendamine, ühised doktorantide kursused, seminarid jm kohtumised.

Võrgustiku kodulehekülg: <http://nbnp.utu.fi/>

* Jaanus Harro kommentaar järgmisel lehel.

* **Jaanus Harro kommentaar:** Millist kasu Balti- ja Põhjamaade psühholoogiadoktorikoolide võrgustik võiks olla andnud, on mõistlik küsida eeskätt lõpp-tarbijate ehk siis doktorantide käest. Kuid arvestatagu, et seda võrgustikku on alati olnud hea kirjutada sisse projektidesse, mis eeldavad tihedat väliskoostööd – ning kasu Eesti-sisese doktorikoolist on ju psühholoogiadoktorandid saanud nautida küll. Peale selle, EPL oma loomulike piiridega arvatavasti jääb maailmavaate kujundamise abiliseks doktoritõppes ebaküllaldaseks, aga muust maailmast kättesaadavad erialaselt edendavad igaüks oma väga kitsast vaatenurka, mis soodustab küll hädavajalikku süvenemist, kuid meie maailmanurgas ka endakaevatud sügavasse auku jäämist liiga pikaks ajaks. Põhja- ja Baltimaad annavad kokku enam-vähem sobiva suurusega territoriaalse oikumeenilise psühholoogia ühenduse.

Euroopa nägemistaju konverents aastal 2008

Carolina Murd

2. aasta doktorant, TÜ psühholoogia instituut

31. Euroopa nägemistaju konverents (*European Conference on Visual Perception, ECVP*) toimus 24.-28. augustil Hollandis, Utrechti. Korraldajaks oli sedakorda Utrechti Ülikooli Helmholtzi Instituut.

Märkimaks ära seekordsete võõrustajate auvärsuse, mainime muuseas, et Utrechti Ülikooli ajalugu ulatub tagasi 7. sajandisse, mil Iiri piiskop Willibrord avas seminari tulevaste preestrite ning noore aadelkonna koolitamiseks. 1636. aastal nimetati seminar Utrechti Ülikooliks ning selle koolipere moodustasid siis 35 üliõpilast ning 7 professorit.

Utrechti Ülikool on märkinud, et neil on olnud au koolitada esimest naisüliõpilast Euroopas (Anna Maria van Schurman, 1607-1678), kuigi see toimus mitteametlikult, neil oli lubatud loenguid kuulata kardina taha varjunult. Tänapäevaks võib ülikool uhkust tunda ka seotuse üle 12 Nobeli preemia võitjaga, kes on kuulunud kas üliõpilase või õppejõuna nende kooliperre.

Konverentsi avaloeng „*Exploring motion in depth with the dichoptoscope*”, mille pidas professor Ian.P.Howard York'i ülikoolist (Kanada), toimus Utrechti Toomkirikus. Kahjuks jäi eestlaste delegatsioon sellest põnevast loengust ilma, sest tänu õnnetute transpordi sündmuste

seeriale jõudsimel kuulama alles teise konverentsipäeva ettekandeid. Nimelt otsustas lennufirma KLM tühistada meie varahommikuse lennu, paigutades osad inimesed sama päeva lendudele suvalistesse paikadesse, millel oli ühendus Amsterdamiga. Samas, KLM selle ühenduslennu toimumise eest enam ei vastutanud, mistõttu pidid osad Eesti taju-uurijad tegelema Viini lennujaamas oma sihikindluse ja veenmisjõu uurimisega. Uurimusest selgus, et keskmine Eesti taju-uurija on piisavalt sihikindel, et välja võidelda kohalejõudmine Utrechti esimese konverentsi päeva õhtuks, loomulikult ilma kohvriteta. Ühel delegatsiooni-liikmel õnnestus ka hüpata Amsterdamist lennujaamas vale rongi peale ning pörutada 2 tundi Utrechtile vastupidises suunas.

Sel aastal oli konverentsi kavas lisandunud uue teemana „*Analogous concepts in haptics and vision*”, mis oli pühendatud eelkõige multisensoorse (puutetundlikkuse ja nägemistaju) integratsiooni uurimustele. See oli mõnevõrra huvitav (ilmselt aga aina enam populaarsust koguv) uuendus, arvestades, et traditsiooniliselt on puutetundlikkuse uurimused olnud seotud pigem robotika kui inimestajuga.

Korraldusliku poole pealt peab hollandlasi kiitma veel nutikuses – nimelt, sel aastal oli võimalik posterettekannete esitajatel tutvustada oma tööd kahe umbkaudu tunniajase postersessiooni ajal. Et ka pealelõunane postersessioon piisavalt populaarseks osutuks, pakuti kõrvale snäkke ja veini. Peab mainima, et see idee õigustas end igati, sest põhjalik

tagasiside ning põnevad arutelud toimusid just siis. Oli ka märgata, et posterettekanded hakkavad omandama kõrgemat taset. Silma paistmiseks (ja meelde jäämiseks) nähti üsna palju vaeva, enamasti püüti lüüa võimalikult erksa ja selge sisuga ning postri atraktiivse välimusega (pildimaterjal, värvilisus, kuju, kihilisus jne), muidugi ei olnud harvad ka juhud, mil muuhulgas demonstreeriti postri kõrval arvutil eksperimenti ennast või oli kohale toodud mõni põnev mõõtmisinstrument. Need pingutused kandsid enamasti vilja, mis omakorda viitab visuaalse informatsiooni olulisusele ning näitlikult kinnitab vastava teemalise uurimissuuna ning antud konverentsi olulisust.

Üks põnevamaid (suulisi) ettekandeid – just uurimuse katsealuste seisukohast lähtudes – oli ilmselt Jan Soumani (Max Plank Instituut, Tübingen) „*Walking in circles: the role of visual information in navigation*”. Kontrollimaks müüti, mille kohaselt hakkab ekslev inimene võõral maastikul mingil hetkel ringiratast käima, viidi katsealused metsa ja kõrbesse jalutama. Nende trajektoori jälgiti GPS-seadmega ning leiti, et kinniseotud silmadega või pilves ilmaga kippus tõesti enamus katsealuseid käima ringiratast. Kui aga ilm oli selge (st oli näha kuud või päikest) suutis enamik katsealuseid üsna sirgjooniliselt käia. Järeldati (ilmselt ei tule see siiski enamusele üllatusena), et enam-vähem sirge trajektoori hoidmisel on kriitilise tähtsusega visuaalne info, kuid ei piisa lihtsalt optilise voo olemasolust, vaid on vaja ka kaugemat orientiiri.

Nordic Center of Excellence in Cognitive Control kohtumine Reykjavíkis, Islandil 29.-30.09.2008**Nele Kuldkepp**

2. aasta doktorant, TÜ psühholoogia instituut

Septembri lõpus kohtusid Reykjavíkis Põhjamaade kognitiivse kontrolli tippkeskuse teadlased, doktorandid ja keskuse nõuandjad (scientific advisory board) Elizabeth Phelps ning Ulman Lindenberger.

Põhjamaade kognitiivse kontrolli tippkeskus ühendab endas kognitiivse ja afektiivse neuroteadusega tegelevaid teadlasi, kes töötavad Kopenhaagenis, Bergenis, Umeås, Stockholmis, Turus, Helsingis, Peterburgis ja Tartus. 2005. aastal loodud keskuses on 5 uurimisgruppi, mis uurivad kognitiivse kontrolliga seotud mehhanisme ja häireid (1) mälu, (2) keele/kõne, (3) emotsioonide, (4) tähelepanu ning (5) taju/neurokomputatsiooni valdkondades. Viimase grupi alla kuuluvad ka Tartu Ülikooli taju-uurijad, kellest Islandile sõitsid Kairi Kreegipuu, professor Risto Näätänen ning doktorandid Maria Tamm ja Nele Kuldkepp.

Island rabas meid kõiki oma võimsa loodusega- laavakiviväljad, vähene taimkate, kõrged mäeahelikud, meie sealoleku ajal ka kohalikele elanikele ootamatult alanud lumetorm (eelnevatel päevadel oli olnud äärmiselt soe sügisilm), üsna suvalistes kohtades maa seest purskavad geisrid, järjest kümneid kilomeetreid inimasustusega piirkondi, kus figureerisid ainult mäenõlvadel turnivad lambad. Inimene tundub taolise looduse kõrval üsna pisike ja ebaoluline tegelane, ent siiski siiski-olime kogunenud Reykjavíkki selleks, et teada saada rohkem inimese kognitiivsest infotöötlusest, selle uurimisest, häiretest, uutest meetoditest ja avastustest.

Kohtumise üheks olulisemaks osaks olid uurimisgruppide esindajate ettekanded nii grupi töökorralduslike küsimuste kui teadussaavutuste ja lõpetatud/käimasolevate projektide kohta. Ühest küljest on tippkeskus küll piisavalt väike, et teiste uurimisgruppide tegevusega kursis

olla. Ent teisest küljest, kuna uurimisgruppides on erinevate riikide ja instituutide/laborite/ülikoolide esindajad, siis on kohati ka ühe grupi piires teiste uurijate tegevusest ülevaate saamine keeruline (näiteks taju/neurokomputatsiooni uurimisgrupi moodustavad Tartu ja Kopenhaageni uurijad, kellel hetkel käimasolevaid ühiseid uurimusi ei ole).

Lisaks uurimisrühmade juhtide ettekannetele esitati ka uurimisgruppide viimase aja olulisemaid tulemusi eraldi suuliste ettekannetena. Muuhulgas kuulsime dihhootilise kuulamise katsetest (meetod, mida küll vist peaaegu kõik keskuse uurijad on mingis oma uurimistöö etapis kasutanud, vähemalt selline mulje jäi ettekannetest ja diskussioonist), kakskeelsete uurimisest, Claus Bundeseni visuaalse tähelepanu mudeli (theory of visual attention ehk TVA, Bundesen 1990) kui teoreetilise raamistiku ja eksperimentaalse vahendi kaudu visuaalse tähelepanu neurokeemia uurimisest, emotsionaalse regulatsiooni mudeldamisest, sotsiaalse hirmu õppimise alustest jm. Külalisena esines professor Jörgen Pind Islandi ülikoolist ettekandega „Risky experiments and sympathetic understanding: A historical tale”, kus ta keskendus (eksperimentaal) psühholoogia ajaloole Islandil (vt. Pind 2008).

Eraldi toimus kohtumise raames ka doktorantide nõupidamine Kerstin von Plesseni eestvedamisel. Keskuse üks eesmärke on mobiilsuse suurendamine ning mõned keskuse doktorandid on seda võimalust juba ka kasutanud ja oma õpingute raames külastanud keskuse kaudu teisi uurimislaboreid/instituute. Keskuse kitsas teemadering ning samas geograafiliselt lai ning metodoloogiliselt erineva tausta ja võimalustega uurijatering loob doktorantidele üsna head võimalused näiteks koguda andmeid mõne enda laboris mitte kasutusel oleva meetodiga (PET, fMRI) teises laboris või osaleda koostööprojektides. Oluline on ka võimalus osaleda erinevate keskuse uurimisgruppide korraldatavatel kursustel/seminaridel ning ühiste kursuste mahtu soovitakse

suurendada. Koha peal arutati, millised on doktorantidele huvipakkuvad teemad kursuste osas ning huviliste paljususe alusel lepitati kokku, et esmalt korraldatakse ühine fMRI seminar Bergenis (toimus veebruaris 2009). Taju/neurokomputatsiooni uurimisrühma doktorandid (Taanist ja Eestist) arutasid omavahel ka võimalust korraldada ühine EEG metoodikat käsitlev seminar, kuna taanlased alustavad alles oma EEG labori üles ehitamist.

Miks eelistada taolist väheste osavõtjatega (osalejaid oli 36) kohtumist laiahaardelisele konverentsile? Ühest küljest saab mitmesaja (või lausa mitme tuhande) osavõtjaga konverentsil võib-olla parema ülevaate valdkonna viimaste arengute kohta ning võimaluse valida just endale meelepäraste sessioonide ja ettekannete vahel, ent väikese-mahulise kohtumise kindel eelis on just süviti minek ning iga ettekande ja teema juures on tagasiside ja tekkiv diskussioon äärmiselt viljakad. See saab oluliseks just tudengitele - magistrantidele, doktorantidele - kes konverentsidel reeglina esitavad oma tulemusi posterettekande vormis ning esinevad harva suulise ettekandega. Kui suurel konverentsil (näiteks Euroopa nägemistaju konverents, kus võib olla ligikaudu tuhat osalejat) on harvad need juhused, kui postersessiooni ajal jõuavad postriga tutvuma ning küsimusi küsima konkreetse valdkonna mitmed tippteadlased, siis Islandi kohtumisel olid esindatud põhjamaade kognitiivse närviteaduse paljud nn. Suured Nimed (Kenneth Hugdahl, Lars Nyberg, Lars Bäckman, Lars-Göran Nilsson, Kimmo Alho, Heikki Hämäläinen, Matti Laine, Axel Larsen ja muidugi Risto Näätänen). Seega oli äärmiselt oluline esitada Islandil ka meie uurimisgrupi poolt saadud tulemusi ning saada tagasisidet ja ideid ning koostöövõimalusi edasisteks uurimusteks.

Esitasime kolme meie laboris hetkel käimas oleva/jätkuva projekti tulemusi: (1) visuaalne mittekokkulangemise negatiivsus ja selle seos tähelepanuga (poster „Visual mismatch negativity:

is attention involved?”), (2) töömälu ja kaardi lugemine („Relationship between two working memory tasks and navigation on a map”), (3) isiksus ja emotsionaalsetele

piltidele antavad hinnangud ning psühhofüsioloogilised reaktsioonid („Personality, affective judgements and psychophysiological reactions”).

Järjekorras neljas Põhjamaade kognitiivse kontrolli tippkeskuse kohtumine toimub 2009. aasta maikuus Tartus.

Viited

Bundesden, C. (1990). A Theory of Visual Attention. *Psychological Review*, 97, 523-547.

Pind, J. L. (2008). Gudmundur Finnbogason, “Sympathetic Understanding,” and early Icelandic psychology. *History of Psychology*, 11, 75-100.

KUHU MEID OODATAKSE?

10th European College of Neuropsychopharmacology (ECNP) Regional Meeting

toimub 23. – 25. aprillini 2009. aastal Tallinnas, Sokos Hotel Virus. Võtmeesinejad on Guy M. Goodwin, Celso Arango ja René S. Kahn. Avatud on ka neuropsühhofarmakoloogia teenuste, toodete ja kirjanduse näitus. Lühiaartiklite (konverentsil esitamiseks ja/või avaldamiseks) esitamise tähtaeg on möödas, registreerumine on lõppenud. www.ecnp.eu

International Neuropsychological Society (INS) 2009 Mid-Year Meeting, alapealkirjaga “Bridging Research and Practice in Clinical Neuropsychology”

toimub 29. juulist -1. augustini, 2009. kolmapäevast reedeni toimub üritus Marina konverentsikeskuses Helsingis, laupäeval Tallinnas. Programmis on CE töötöad, sümposiumid ja vabad artiklid. Võtmeesinejateks Michael Corballis, Endel Tulving, Riitta Hari, Isabelle Peretz, Armin Schnider. Varane regististreerumine lõpeb 5. mail, abstraktide esitamise tähtaeg on juba möödas. www.neuropsychology.fi/ins2009

XIV European Conference on Developmental Psychology

toimub 18. – 22. augustini 2009 Vilniuses, Leedus. Võtmeesinejad on Lars R. Bergman, Angela D. Friederici, Leon Kuczynski, Heikki Lyytinen, Nathan A. Fox, Dan Olweus, Rainer K. Silbereisen. Abstraktide esitamise tähtaeg on möödas, varane registreerumistähtaeg on 15. aprill, kuid registreeruda saab isegi veel kohapeal. www.ecdp2009.com/

EESTI PSÜHHOLOOGIDE LIIDU KONVERENTS

Töötuba

Reedel, 3. aprillil kl 18.00 toimub transkraniaalse magnetstimulatsiooni tutvustamise töötuba. Toimumise koht: TÜ Avaliku Õiguse Instituudi ruumides, Teatri väljak 3 (II korrus, prof. Talis Bachmanni labor). Huvilised saavad registreeruda carolina.murd@ut.ee või tel. 7376611.

Psühholoog ja organisatsioon

4. aprill 2009

TLÜ, UusSadama 5, auditoorium U134

10.30 Kogunemine, osalejate registreerimine

11.00 Psühholoog ja psühholoogide organisatsioon – **Jüri Allik**

11.30 Psühholoog ja äriorganisatsioon – **Milvi Tepp**

12.00 Psühholoog ja haigla – **Liina Vahter**

12.30 Psühholoog ja kool – **Eve Kikas**

13.00–14.00 LÕUNAPAUUS

14.00 Psühholoogi organiseerimine – **Mati Heidmets**

14.30 Psühholoog militaarmaailmas – **Harri Ints**

15.00 Psühholoog ja tipptegijad äris ning spordis – **Mare Pork**

15.30 Psühholoog ja reproduktiivkäitumine – **Kristiina Uriko**

16.00 Psühholoog ja juhtumianalüüs – **Andero Uusberg**

Konverentsi modereerib **Aleksander Pulver**

17.00 EPL KONGRESS

18.00 KOHVIPIDU TLÜ Kehrwieider'i 1. korruse kohvikus

Autoriõigus: Eesti Psühholoogide Liit, 2009
Eesti Psühholoogide Liidu Laualeht
<http://www.epl.org.ee>
Aadress: Tiigi 78, Tartu 50210
E-post: iiris.luiga@ut.ee